

Stress and Character Structure A synthesis of concepts

By: Dr David Boadella

Based on a paper given at The Tavistock Institute of Human Relations,
London, 18th January 1974.

דחק ומבנה אופי סינתזה של מושגים

מאת: ד"ר דייוויד בואדלה

מבוסס על מסמך, שהוגש למכון טביסטוק ליחסי אנוש, לונדון 18 בינואר, 1974

תרגום: מיכל טסל

חלק ראשון: אנרגיית הליבידו וקשר אנושי

מימיו של פרויד, ניתוח האופי (קרקטרולוגיה)^א התפתח בשני כיוונים דומיננטיים: מהצד האחד, ישנו הזרם, הממשיך את תיאורית הדחף המקורית של פרויד, והמתמקד בחסימות באנרגיית הליבידו (אנרגיה של יצר המין^ב). בהתאם לכך, נבנתה מערכת טיפוס-אופי המבוססת על החלוקה לשלבי ההתפתחות (אוראלי-אנאלי-גניטאלי). במחצית הראשונה של המאה העשרים, נעשו שתי עבודות קלאסיות אודות ניתוח אופי. האחת של רייך (Reich) (1), שכתב על כך בספרו "ניתוח האופי" (Character Analysis) והשנייה היא "התיאוריה הפסיכו-אנאליטית של הנירוזה" (Psycho-Analytic theory of the neuroses) מאת פניצל (Fenichel) (2). ראוי לציין כי פניצל למד עם רייך וכלל בספרו רבים מרעיונותיו. לאחר מותו של רייך, שני אנשים בלטו בניסיונם לעשות חשיבה מחודשת לגבי דינאמיקות האופי, בהתבססם על השקפתו של רייך. אלסוורת' בייקר (Elsworth Baker) בספרו "אדם במלכוד" (Man in the trap) (3), סיכם את טיפוס האופי המרכזיים, שתוארו על ידי רייך, והוסיף גם מספר חלוקות משלו. ניסיון אחר לבנות על בסיס מושגי האופי של רייך, כמו גם להרחיבם ולהעמיקם, היה של אלכסנדר לואן (Alexander Lowen). אפשר לומר כי ספרו של לואן "הדינאמיקות הגופניות של מבני האישיות" (4), מתחיל היכן ש"ניתוח

תוספות המתרגמת:

^א קרקטרולוגיה- חקר האופי בין השאר מבחינת התפתחותו וכן ההבדלים בין בני האדם
^ב הליבידו איננו יצר המין כפשוטו, אלא מכלול גורמים המשפיעים על עיצוב האגו, ושמקורם בדחפים מיניים מולדים ונרכשים.

האופי" של רייך נפסק, וזהו אחד הספרים המבריקים, שנכתבו אודות התהוות האופי. החלוקה של לואן נשארה זהה במהותה מבחינת חלוקה למונחים של אוראליות, מסוכיזם (אנאליות), וגניטאליות, אם כי הוא הוסיף שני פרקים העוסקים בבעיה הסכיזואידית והסכיזופרנית.

הזרם השני של חקר האופי, אינו התפתח מתיאורית הדחף של פרויד, אלא מפסיכולוגית האגו. הארי גאנטריפ (Harry Guntrip) (5) עקב אחר השתלשלותה של גישה זו, ממלאני קליין (Melanie Klein) ועד לפיירביירן (Fairbairn) וויניקוט (Winnicott), ובית הספר הפסיכואנליטי הבריטי של 'יחסי אובייקט' (object relations).

לעבודתם של סאליבן (Sullivan) ושל בית הספר הפסיכואנליטי בושינגטון שבאמריקה, יש הרבה מן המשותף עם גישה זו מבחינת הדגש, הניתן על איכות הקשר הבינאישי, ולא דגש על שלבי התפתחות ליבידינאליים. מלאני קליין הטביעה את המונחים "העמדה הדכאונית" ו"העמדה הפרנואידית". מונחים אלו מבטאים שני סוגים של מערכות יחסים אנושיות. קארן הורני (Karen Horney) הלכה אף היא בעקבות רמזים מעבודתו של רייך, וחילקה את סוגי האופי לאלו שנעו הרחק מאנשים (move away from people), אלו שנעו לקראת אנשים (move towards people), ואלו שנעו כנגד אנשים (move against people). ההישג המרשים ביותר של גישת יחסי-אובייקט הוא ספרו המצוין של פרנק לייק (Frank Lake), שדיבר על חקר האופי (6). ספר זה מהווה אבן דרך, וזאת למרות התעקשותו של לייק לקשר את הפסיכודינמיקות, אותן הוא מתאר בבהירות בלתי רגילה, עם רעיונות תיאולגים נוצריים.

בשנים האחרונות, פירסם לואן שני ספרים, החוקרים את הדינמיקות של העמדה הסכיזואידית ("בגידת הגוף") (7) והעמדה הדכאונית ("דכאון והגוף") (8). בספרים אלו מושם דגש רב גם על הקשר הבינאישי. לואן התגלה כהוגה דעות יצירתי במיוחד, שבאופן מתמיד מנסח מחדש את גישתו לאופי, תוך שהוא מפשט אותה, ומצמצם את התהליכים ההתפתחותיים, לכדי המהותיים ביותר. רעיונותיו העדכניים ביותר מתוארים במאמר משנת 1973 אודות ההיררכיה של האופי (מאמר זה הופיע בכרך 5 מס' 3 של "אנרגיה ואופי") (10). הגישה של לואן הושפעה מרייך, ששם דגש על אנרגיה ועל מערכות מתח גופני. בתחילת דרכו, גישתו של לואן היתה בעיקר סביב הדינמיקה הגופנית, אולם עם הזמן היא השתנתה לכדי הבנה כוללת יותר של המצבים הבסיסיים הגורמים לחסימות באופי. לעומת זאת, גישתו של לייק, המושפעת מהרקע הנוצרי שלו, התחילה בהסתכלות על החולי של הנשמה, הנולדת לתוך תנאים טראומטיים. לאחרונה, הכיר לייק בגישה הבי-אנרגטית, והיא שגרמה לו לצאת באמירה הבאה, שאפשר לראותה כהחזרת חוב ללואן: "בגידת הגוף" של לואן הוא מחקר כתוב מפורט היטב של הדינמיקות שבאישיות

הסכיזואידית. אפשר לומר, שלא עשיתי צדק לפוריות הרבה של דרך התבוננותו של לואן פנימה והחוצה, ובקשר שבין שני אלו. הייתה לו יכולת הבחנה יוצאת דופן לגבי הליקויים הגופניים שהאישיות הסכיזואידית סובלת מהם" (11).

מושגי האופי של לואן אומצו על ידי קשת רחבה של אנליטיקאים ביו-אנרגטיים, אולם החשיבה ההתפתחותית טרם הורחבה לאחרים מקבוצתו. פראנק לייק מביע מורת רוח על כך, שהן תאולוגים והן פסיכיאטרים אינם מבינים את גישתו, אך לעומת זאת עקרות בית מתלהבות מספרו.

במשך מספר שנים מצאתי עניין בקשר שבין מגנות אופי (character defenses) לבין דפוסי תגובה לדחק (stress-response) אצל בעלי חיים. היה זה עבורי מרתק לראות, כיצד ספריהם דקי ההבחנה של לייק ולואן אודות עיצוב האופי, נכתבו בצורה כה מעמיקה, וזאת מבלי שיהיה להן קשר עם מסגרות התייחסות אחרות.

המאמר הנוכחי משמש כמאמר פותח. מטרת המאמר לקשר בין מושגי האופי הבסיסיים של לייק ולואן, ובו בזמן לנסח אותם במילים הקשורות יותר לאתולוגיה (חקר דפוסי ההתנהגות של בעלי חיים בסביבתם הטבעית) ופחות למינוח של פרויד. קיים כאן ניסיון להתבונן בעבודתם מזווית אחרת, שמקורה מחוץ למסגרת העבודה הפסיכואנליטית. וילהאלם רייך הראה, שאופי ותנוחות-הגוף, מבטאים אותו מצב אנרגטי-מטבולי בסיסי הקיים מתחת לפני השטח. קיימים ארבעה היבטים של המטבוליזם האנרגטי, שניתן להתייחס אליהם כמכריעים ביותר בתהליך הצמיחה וההתפתחות:

1) זרימה אנרגטית או מחזוריות האנרגיה בנתיבי זרימה, היוצאים מהמרכז לכיוון הפריפריה. קיים קצב בסיסי של התרחבות והתכווצות (פעימה), הנמצא ביסוד כל צורות החיים הווגטטיביות. טבעה של אנרגיה זו אינו המוקד בדיון הנוכחי, והוא זוכה להתייחסות נרחבת בספרי אודות רייך, וכן במאמרים רבים הנמצאים בכתב-העת "אנרגיה ואופי". הסיסטולה¹, הדיאסטולה², הפריסטלטיקה³, וכן הפעימה של פעולת הנשימה, מבטאים כולם קצב אנרגטי זה, אשר מתווך על ידי מערכת העצבים האוטונומית. הקוטביות הרגשית הבסיסית ביותר מתבטאת בהתרחבות על ידי הושטת יד (reaching out) אל העולם החיצון (בעונג), ובצמצום על ידי התכווצות פנימה מהעולם (באי-נעימות ובחרדה).

2) רמה אנרגטית או מידת הטעינה. רמת האנרגיה של היצור החי נבנית בעת הנשימה, הטוענת את נוזלי הגוף ואת הדם, וכן מחמצנת את האוכל, כדי להזין את להבת

תוספות של המתרגמת:

¹ סיסטולה- התכווצות רגילה של הלב

² דיאסטולה- התרחבות שרירי הלב

החיים. כל פעילות אשר מקדמת נשימה עמוקה יותר עוזרת להטעין את האנרגיה. רמת הטעינה יכולה להימדד בעזרת בדיקות דם, ועל ידי מדידת שדה האנרגיה (כמו במקרה של עבודתו של ג'ון פיירקוס (John Pierrakos) בניו-יורק). היא גם יכולה להיאמד באופן סובייקטיבי.

3) כיוון האנרגיה או התנדנדות (swing). מלבד הזרימה הבסיסית מהמרכז אל הפריפריה, לואן תיאר פעימה לאורך (4), ממרכזי האנרגיה שבמקלעת השמש של מערכת העצבים הווגטטיבית' שבמרכז הגוף, אל קצוות הגוף, בהם היא מאוחסנת בשני מאגרי אנרגיה גדולים הנמצאים באגן ובראש. כיוון האנרגיה יכול להיות כלפי מטה או כלפי מעלה. כאשר היא מכוונת כלפי מטה, היא תוביל לפריקה דרך הרגלים ודרך איברי המין, ולהטענות מחודשת דרך כפות הרגליים על ידי קרקוע (grounding). כאשר הכיוון הוא כלפי מעלה, תהיה טעינה באמצעות שאיפת האויר והזנה, ופירוק דרך ביטויים רגשיים ושפה (תפקיד הפקת הקול).

4) הכלת האנרגיה, או איכות הגבולות של האורגניזם. מערכת השרירים מתפקדת כמכילה וכמשחררת של דחפים (אימפולסים). הטונוס של מערכת השרירים משקף את דרגת המתח וההרפיה במעבר הדחפים. כל אחד מארבעת היבטי חילוף האנרגיה הוא חיוני להתפתחות בריאה. ניתן לראות את ההתפתחות מהתלותיות של התינוק אל העצמאות של האדם הבוגר, כמורכבת מארבעה שלבים, כאשר כל שלב קשור במיוחד לאחד מתפקודי האנרגיה שתוארו להלן.

חלק שני: מחזור הבשלות והזכויות הבסיסיות

בשלות מתארת את תהליך המעבר מתלות לעצמאות, כאשר אצל האדם תקופה זו היא הארוכה ביותר מבין בעלי החיים. ברובה של השנה הראשונה לחיים, הפעוט אינו מסוגל לעמוד על רגליו. מרגע שהוא לומד ללכת, הוא מתחיל במסעו הארוך אל עבר העצמאות. מסע זה אינו נשלם לפני שמלאו לו שמונה-עשרה שנה בדרך כלל או אף יותר. הבשלות היא מושג מפתח בתיאוריה של וויניקוט (D.W. Winnicott) (3-4). בתהליך הבשלות של כל יונק, ישנם ארבעה שלבים מכריעים. השניים הראשונים קשורים לתלות בהורים, והשניים האחרים להתקדמות לקראת עצמאות.

⁷ פריסטאלסיס- ניעת המעיים- התכווצות עדינה קצבית של שרירים חלקים שתפקידה לעודד את תנועת המזון דרך מערכת העיכול

תוספות המתרגמת:

¹ הכוונה למערכת העצבים האוטונומית (ובראשי תיבות ANS). במונחים ארכאיים היא היתה ידועה כמערכת העצבים הווגטטיבית. מקור המונח במילה הלטינית vegetare שמשמעותה לזרז, להביא חיים. המערכת אחראית על פעולת האיברים הפנימיים ותפקידה לשמור על שווי המשקל הפסיכופיזי.

1. גדילה ברחם האם. אצל יונקים עילאים כמו הקוף או האדם, שבהם הרך הנולד אינו מסוגל לטפל בעצמו, גם לאחר הלידה ממשיכה אחדות כמו-רחמית עם האם. הילוד תלוי על גוף אמו, או תלוי בנוכחותה, בתהליך הנקרא התקשרות (attachment). הניסוי של הארלו (Harlow) עם קופים קטנים מסוג רזוס, מדגים כיצד ההתקשרות אינה פועל יוצא של הזנה, אלא נוצרת בעקבות מגע נעים וקשר עין. "ההתקשרות", כותב ג'ון בולבי (John Bowlby) "היא ההתנהגות המלווה ברגש החזק ביותר" (9).
 2. הפעוט זקוק גם כן להזנה וטיפוח (sustenance), המורכבים מהזנה, דאגה לצרכיו הפיסיים וכן שאר ההיבטים של גידול וטיפוח. כל עוד הילד אינו יכול להאכיל את עצמו ללא תלות באמו, הוא אינו ישרוד ללא תמיכה זו. יש לשים לב, כי תהליך ההתקשרות שונה מתהליך ההזנה והטיפוח. בהתאם לכך, ילד יכול לקבל טיפול, שהוא לוקה בחסר מאם שאליה הוא מרגיש הקשרות. באותה מידה, הוא יכול שלא להרגיש כל רגש של הקשרות לאם, שמספקת לו מזון ובטחון פיסי, אך אינה מעניקה לו חום.
 3. הילד הצעיר זקוק להזדמנויות חקירה (exploration). כאשר תהליכי ההתקשרות וההזנה והטיפוח התבססו היטב, התרחקות הילד מאמו לשם חקירת הסביבה הופכת לצעדו הראשון לקראת עצמאות מלאה בעתיד. משחק לשם חקירה הוא הבסיס דרכו ילמד הילד מיומנויות, הנדרשות כדי, שיוכל לדאוג לצרכיו כמבוגר. אצל האדם, הצלחה בתחום זה מהווה בסיס לתחושות של הישגיות וסיפוק בעבודה.
 4. קיים צורך ליצור קשרים עם אחרים בקבוצה החברתית. הדבר תלוי בתקשורת (communication) מוצלחת, וביכולת לפרש ולהבין את האותות הגופניים (במקרה של האדם גם יכולת לפרש אותות מילוליים). הקרבה המרבית בתקשורת מתקיימת בקשר הזוגי.
- אצל האדם, אחד המאפיינים המצביעים על בשלות הוא היכולת להחזיק בקשר אהבה יציב. קשרים אלו מאפשרים העברת ההתקשרות מדמות ההורה אל בן הזוג, וכן עוזרים ליצירת התקשרויות חדשות, אשר בתורן יכולות להפוך לבסיס למעגל חדש עבור הדור הבא.

אזורים ארוגניים ושלבים לבידינאליים

קיימת חפיפה בין ארבעת שלבי הבשלות לבין המצבים הלבידינאליים¹ שטבע פרויד. מבחינה היסטורית, הקונפליקטים האדיפלים של התקופה הגניטאלית היו הראשונים

תוספות של המתרגמת:

¹ לבידו-אנרגיה מינית. המודל ההתפתחותי הליבידינאלי (או הפסיכוסקסואלי) של פרויד מתאר את התפתחות הילד כתהליך המורכב משלבים שונים, המאופיינים על ידי המיקומים בגוף בהם מרוכזת האנרגיה המינית בכל גיל, הנקראים אזורים ארוגניים. השלבים הם: אוראלי, אנאלי, פאלי, חביון וגניטאלי

שנחקרו על ידי פרויד. קונפליקטים אלו קשורים לבעיות בתקשורת המינית. התקופה השנייה שפרויד חקר, היא התקופה האנאלית, המתרחשת בסביבות גיל שנתיים. רייך ואחרים הטילו ספק לגבי קיומו של שלב התפתחות אנאלי-ארוטי. עם זאת, אם מייחסים לתקופה האנאלית את הזמן, שבו הילד מגיע לידי שליטה מוטורית על שרירי הסוגרים, ורוכש את מיומנות ההליכה, קל לראות, שתקופה זו הינה מכרעת בהתפתחות. תקופה זו קשורה למה שאני קורא "שלב החקירה". פרויד האמין, שהתקופה האוראלית היא שלב ההתפתחות המוקדם ביותר. במחקר הקלאסי של בולבי בנושא ההתקשרות (13), מתנהל דיון חשוב, ובו מוצגת הטענה, שראיית השלב האוראלי, כשלב הבסיסי ביותר אינה נכונה. בולבי מציין, שמלאני קליין מפגינה "נטייה מובהקת לתת לנושאים הקשורים הדדית, של אוכל, אוראליות, וחזה האם, לעצב את התיאוריה שלה". הוא מעביר ביקורת על השקפתו של אריקסון (Erikson) ש "אמון בסיסי, הזוכה אצלו לתשומת לב רבה, מקורו באוראליות". באופן דומה, מועברת ביקורת על רנה ספיטז (Rene Spitz) שסבור ש"יחסי אובייקט אמיתיים נובעים מהצורך במזון". בולבי מאמין, כי כל אלו נובעים מגורמים אחרים שמאפיינים את השנה הראשונה כמו גם את המשך החיים.

ההצהרה הבאה לקוחה מתחילת הפרק "מדוע מגע?" שבספרו של ג'רום ליס (Jerome Liss) אודות צורות תרפיה חדשות:

"התיאוריה הפרוידיאנית קובעת, שהאכלה היא הדבר המכריע ביותר בהתעצבות הקשר בין התינוק לאימו. זאת הסיבה מדוע התקופה הראשונה לחיים קיבלה את השם 'התקופה האוראלית'. פרויד לעולם לא ערך מחקר על תינוקות באופן ישיר, אלא למד על כך מתוך עבודתו עם מטופלים מבוגרים. אף על פי כן, מנקודת מבט הגיונית, השקפתו של פרויד נראית צודקת. אחרי הכל, זה אכן נראה כמאפיין הברור ביותר של היצור הקטן אשר מיילל אם הוא רעב, ומפגין הנאה מרובה כאשר מאכילים אותו.

עם זאת, אם נבחן את הניסוי של הארלו¹¹, כפי שהוא מוצג בספרו המקיף והמצוין של בולבי, "התקשרות ואובדן" (כרך 1), נגלה שפרויד טעה. חייו הרגשיים של הפעוט אינם מושפעים מהאכלה מחזורית, כמו שהם מושפעים מנגישות המגע. עבודתו המחקרית של הארלו נערכת עם קופים (תודה לאל), אך אין דבר המרמז על כך שתינוקות אנושיים יגיבו באופן שונה" (37).

רייך, הארלו, בולבי וסאטי (Suttie) הדגישו כולם את תפקידם המכריע של מגע עור וקשר עין, בחייו המוקדמים של הילד. אלסוורת' בייקר (Elsworth Baker), בהמשיכו את דרכו של רייך, תיאר אזור ארוגני רביעי, המשמש כשלב נוסף באנרגיה הליבידינאלית:

¹¹ בניסוי של הארלו קופים קטנים העדיפו אם מלאכותית רכה ונעימה על פני אם מלאכותית מברזל שסיפקה להם מזון.

השלב האוקולרי (ocular) אשר למרות שהוא חופף בזמן עם השלב האוראלי, הוא בסיסי ממנו.

"מלבד לתחושת גוף כללית, האזור האוקולרי מהווה את המגע המפורש הראשון של הפעוט עם סביבתו. למעשה הוא נשאר האמצעי להגיע רחוק ככל האפשר. העיניים הן גם הראשונות לעבור טראומה בשל תרופות שניתנות בלידה, או בעקבות מפגש עם ביטויי קור, איום או שנאה. ביטויי עוינות מרמזים, שמגע חם ומבין אינו בנמצא. מגע מלא הוא חיוני להתפתחות הכללית. הוא מעודד תחושה של קבלה ורווחה (well-being) ומעודד התרחבות והושטת יד החוצה אל הסביבה. הדבר חשוב במיוחד להתפתחות התקינה של איברי החישה, אשר נגזרים כולם מהעור או האקטודרם (ectoderm)... כאשר הקשר עם האם טוב, העיניים בדרך כלל נשארות פקוחות, גליות לב וסקרניות, עם זיק של רצינות מלווה באמון. עינים בריאות מפתחות ראייה בינוקולארית (binocular vision), ההכרחית, כדי לשמור על קשר טוב עם הסביבה, וכדי לאפשר השתלבות חברתית נאותה. במילים אחרות, האדם יכול למקם עצמו כיאות בסביבתו, לחוות הנאה מהסביבה, ולהגיב לקבלה לה הוא זוכה ממנה. ריגוש מהעיניים מורגש ישירות באברי המין כרטט מהנה" (3, עמודים 18-19).

עם כן, ניתן לראות, שהשלבים האוקולאריים והאוראליים מתרחשים בו זמנית, כפי ששלב ההתקשרות ושלב ההזנה והטיפוח, מתקיימים זה לצד זה. הדגש של רייך ושל ממשיכי דרכו על המגע הראשוני, שבין האם לתינוק, שהוא מעל ומעבר למאפייני המסוימים של מערכת היחסים האוראלית, הולך בקו אחד עם ממצאים מתחום האתולוגיה המודרנית.

חשיבה אקזיסטנציאליסטית וביו-אנרגטית

פרנק לייק פיתח מודל לבריאות הנפש, הנגזר מתוך התיאולוגיה האקזיסטנציאלית. במודל ישנם ארבעה מרכיבים: מצב הוויה (being), בו הילד מגבש תחושת זהות דרך חוויות מגע עם האם. מצב רווחה (well-being), בו הילד מפנים את תחושת הבטחון ואת זכאותו לתמיכה, מצב של הישג (achievement), הנוצר כאשר הילד חש שביעות רצון בעת פיתוח מיומנויות, ולבסוף רכישת מעמד (status) אישי, המבוסס על מערכות יחסים רגשיות בטוחות עם אחרים. ארבעת המצבים הללו תואמים לארבעת השלבים במחזור הבשלות אשר תיארת קודם לכן. אי לכך, תקפותם עומדת בעינה גם אל מול הניחוח הנוצרי של לייק מעניק להם.

לואן (10) תיאר מגננות אופי הקשורות לחמש זכויות ראשוניות, שמופרות כאשר גידול הילד לקוי. הזכויות אותן הוא מתאר הן:

- (1) "הזכות להיות, שמשמעותה להתקיים בעולם כאורגניזם יחודי. זכות זו מתגבשת באופן כללי במהלך החודשים הראשונים לחיים". יש לה קשר לשעת הכושר להתקשרות, וקשורה ישירות לזרימה אנרגטית חופשית, ולשלב הראשון במחזור הבשלות. זו היא החוויה של 'להיות ולהראות' (being and seeing).
- (2) "הזכות לביטחון-הנגזרת מהטיפול וההזנה שמספקת האם בשנים הראשונות לחיים". זכות זו קשורה לתקופת ההזנה ולטעינה אנרגטית. זו החוויה של 'התנסות בטעימה ובחוויה ש'יש לי' (having and tasting).
- (3) "הזכות להיות חופשי, כלומר לא להיות נתון לצרכים של אחרים", ובנוסף-
- (4) "הזכות להיות עצמאי, אותה מבסס הילד באמצעות עמידה על זכויותיו, הבלטת העצמי והתנגדות להוריו"
- שתי הזכויות האחרונות קשורות לתנועה אנרגטית חופשית (אשר לואן רואה כתנאי בסיסי לדחף המציאות). הן גם קשורות לשלב החקירה, ולתזוזה הראשונית לקראת עצמאות. שתיהן קשורות לחוויה של עשייה וביצוע (doing and making).
- (5) "הזכות לרצות, וכן התנועה לקראת סיפוק רצונות אלו בצורה שהיא פתוחה וישירה. לאגו כאן תפקיד מרכזי. זכות זו היא האחרונה להתגבש מבין הזכויות הטבעיות. אני מייחס את הופעתה ואת התפתחותה לתקופה שבין הגילאים 3-6 בערך. לזכות זו קשר חזק לתחושות מיניות ראשונות של הילד"
- קל לראות, שזכות זו קשורה להבעת רגשות חופשית וישירה מצד הילד. אי לכך, היא הרביעית מבין שלבי הבשילה שצוינו. זכות זו תלויה בנוסף בכיוונונים עדינים של טונוס השרירים, וכרוכה בחוויות של נתינה ולקיחה.
- נירוזה היא הפרעה נפשית הנובעת מדחק (stress)^ט מתמשך. בדרך כלל, הדחק מתרחש במהלך הילדות המוקדמת, היכן שהילד אינו יכול להימלט ממנו כל כך בקלות. אצל חיות מובחנת נירוטיות רק במקרים בהם הן מבויתות על ידי בני אדם או כאשר הן נכלאות בגן חיות.
- נירוזה נובעת מפגיעה בתנאי ההבשלה, ומהפרה של הזכויות הבסיסיות שהוזכרו. מגננות האופי הן אמצעי-נגד נואש, הבא לשקם מחדש זכויות אלו במידת האפשר, כדי להבטיח את ההישרדות ואת המשך הגדילה. נקיטת מגננות גורמת להגבלת תפקוד

תוספות של המתרגמת:

^ט דחק (לחץ, Stress) - מונח מתחום הפיזיולוגיה והפסיכולוגיה המציין תחושת מצוקה הנובעת מפגיעה במצב-האיזון (הומאוסטזה, Homeostasis) כתוצאה מגירוי חיצוני מוחשי ופיזי או פסיכולוגי סובייקטיבי, שנתפס כמסכן או כמאיים על השלמות הפיזית או הנפשית שלו ישירות או בעקיפין דרך איום או סיכון של משאבים ואינטרסים.

האורגניזם, אולם בלעדיהן ייתכן והתפקוד לא היה אפשרי כלל, לנוכח הטראומות שהוא עובר. זו התארגנות מחודשת הבאה להגן על החיים.

אפשר לחלק את הנירוזה לארבע קבוצות, התואמות את ארבעת השלבים במחזור הבשלות. היכולת לחקור ולתקשר בצורה מספקת, מבוססת על התקשרות והזנה נאותים. מסיבה זו, ניתן לצפות, וכך אף מראים הממצאים, שכאשר ישנן נירוזות הקשורות לחסימות בשלב החקירה ובשלב התקשורת, תהינה מתחתן חבויות הפרעות, שבבסיסן חסימה בשלבי ההתקשרות וההזנה וטיפול. אף על פי כן, ייתכן ותהינה לאדם חוויות טובות בשני השלבים הראשונים, והטראומות העיקריות יתרחשו במהלך שני השלבים המאוחרים בלבד, אולם הסבירות לכך נמוכה יותר. באופן כללי, כל אדם סביר שיפגין מידה מסוימת של חוסר תפקוד בכל אחד מארבעת האזורים הללו. מגננות האופי הן דפוסי תגובה אוניברסלים. הם צבעי הפגיעה. אולם, סביר כי בכל אדם שוכנת יכולת תפקודית רדומה בכל אחד מאזורים אלו, ובשל היותן חבויות היטב, הן שרדו ללא פגע. יכולת סמויה זו היא שהופכת את הטיפול לאפשרי. זו הבריאות שבחולה איתה אנו עובדים כדי להתגבר על החולי. בלעדיה נשאב אל תוך הפתלוגיה, כיוון שאף מטפל לא יוכל להביא בריאות לאדם אשר אינו יכול להציע לטיפול דבר מלבד התנגדות.

כעת אנו יכולים להתבונן בחלק מההבדלים בקרקטרולוגיה שבין לייק ולואן. לואן עשה הבחנה בין חמישה דפוסי מגננת אופי עיקריים. שניים מתוכם נמצאים במחצית הראשונה של מחזור הבשלות, ואילו השלושה האחרים שוכנים במחצית השנייה של המעגל. לייק, לעומת זאת, הקדיש עצמו בעיקר למחצית הראשונה של המחזוריות, ותיאר ארבעה דפוסי אופי עיקריים הקשורים לתקופה זו. אם כן, יוצא שעבודתו של לייק מפורטת יותר בשלבים הראשונים, ואילו עבודתו של לואן מפורטת יותר בשלבים המאוחרים יותר במחזור. מסיבה זו ניתן לומר ששני הקרקטרולוגים משלימים זה את זה, ומראים עקביות זה עם זה.

הסכימה הבאה מבהירה זאת, ומהווה בסיס לנאמר בהמשך.

הפונקציה האנרגטית	השלב בבשילה	זכות בסיסית	ניתוח האופי של לואן	ניתוח האופי של לייק	האזור הליבידינאלי
זרימה	התקשרות	להיות	סכיזואידי	סכיזואידי, היסטרי	אוקולרי
טעינה	הזנה וטיפול	בטחון	אוראלי	פרנואידי, דיכאוני	אוראלי
התנדנדות	חקירה	חופש	פסיכופתי,	סאדו-	אנאלי

	מזוכיסטי, אובססיבי וקומפולסיבי	מזוכיסטי	ועצמאות		
טונוס	כנוע	נוקשה	לרצות	תקשורת	גניטלי

חלק שלישי: התקשרות והיפרדות: המאבק לזהות

הזכות הבסיסית בתקופת ההתקשרות היא הזכות להיות קיים בעולם, ולהיות בעל תחושה של זהות עצמית. התינוק זקוק למגע-עור קרוב עם אמו, אשר בתורו מעצב את הבסיס למגע שלו עם העולם. על מנת שתירכש תחושת זהות בשלה, זה חיוני שהתינוק ירגיש, כי הוא נראה, וזאת על ידי שהוא מקבל הכרה דרך מגע, ודרך כך שמסתכלים עליו. התינוק צריך לחוות עצמו כנחוה על ידי אמו. אם, שיכולה ליהנות מילדה, חווה את אותו עונג הדדי, שבו היא חווה את ילדה כשהוא חווה אותה.

גישות אלו למגע הם הבסיס להתעצבות האישיות (פרסונליזציה). היכולת לנהל מערכת יחסים אוהבת כאדם בוגר תלויה בהם באופן מוחלט. בהקשר זה, הילד לומד להגדיר את גבולותיו שלו דרך ההכלה בין זרועות האם ובחיקה. הוא לומד להתעמת (face) עם עצמו ועם יצור אנושי אחר, ומפתח תחושת שייכות לעולם.

התנתקות והפרדה מהווים את האיום הבסיסי להתקשרות. ילד, שנמנעו ממנו חוויות קשר ומגע חיוניות אלו, חי עם תחושות בסיסיות בלתי נסבלות של ייאוש ואימה. אלו הם ייסורי הנטישה, החורבן והקיפאון מחוץ לעולם של העמדה הסכיזואידית. מידת החומרה של הדחק קובעת איזה מבין שני קוי אופי דומיננטים יתפתחו, כדרך התמודדות עם הבלתי נסבל, כך שאפשר יהיה לשרוד מבלי לאבד את הדעת. לייק אימץ את המושג דחק-מעבר-לסף (trans-marginal stress) של פאבלוב, בכדי לתאר את המעבר התפקודי בין שני דפוסים תגובה מנוגדים. הדפוס האחד שייך למגננה הסכיזואידית, ואילו השני למגננה ההיסטרית. שני הדפוסים הם פועל יוצא של הנסיון להתמודד עם האימה. מהותו העיקרית של מושג זה היא שתגובה, המתאימה לדרגות מסוימות של דחק הולך וגדל, הופכת בנקודה מסוימת לבלתי מתאימה. כאשר מגיעים לשולי כוח הסבל, או כאשר הדחק עובר את הסף, תכנס לפעולה התגובה ההפוכה.

להמחשת המושג יכולה לשמש התגובה האופיינית לקור חזק ומתמשך. התגובה הראשונית כוללת רעידות, המפעילות את השרירים כך שהגוף יתחמם. האדם עשוי במכוון לזוז במרץ, כדי לנטרל את הקור. הוא עשוי לנסות נואשות לברוח למקום חם יותר. אפשר לתאר את נסיונותיו הגוברים להימלט מהקור, כפאניקה הולכת וגוברת למציאת חום. אולם אם הדחק חריף מדי, מגיע סף, שבו הקור מתחיל לבלבל את חושי האדם, הפעילות

המנטאלית יורדת, והפריפריה של גופו הופכת לחסרת תחושה וקפואה. השלב הראשון של הדחק, אם כן, הוא בריחה אל החום, ובו ישנה משיכה גדולה לאש ולחום. אולם כאשר האדם מסתגל בלית ברירה אל הקור, החום עלול לגרום לו לכאב עז, כיוון שהוא מאלצו להפשיר. מסיבה זו חלק מתגובת ההסתגלות לקור יכולה לכלול דווקא בריחה מהחום. אפשר להשוות דוגמא זו לתגובה לקור הרגשי הפוגע ביכולת ההתקשרות של הילד. המגננה של האופי הסכיזואידי נוצרת כתגובה לרמה גבוהה יותר של דחק מזו של המגננה ההיסטרית. אולם, על אף שטבע שתי המגנות מנוגד בדרכים רבות, שתיהן מבטאות למעשה דרכים שונות להתמודדות עם אותו סוג של איום. האדם הסכיזואידי חווה את תחושות הדחייה והפחד מאי-קיום, כאימה אליה הוא מנסה להסתגל, בכך שהוא נשאר קפוא, תוך שיתוק ופיצול של תפקודים רבים. האדם ההיסטרי חווה אימה זו כמקור של כאב חזק שממנו הוא מנסה להימלט*.

בשני דפוסי אופי אלו יש חוויה שורשית של דפרסונליזציה¹ הנובעת מתחושת האימה שאינך אדם בזכות עצמך. אולם בעוד שהסכיזואיד למד לחיות עם הדפרסונליזציה, ולהשתמש בה כאמצעי הגנה, מפני התעוררות הדחק שוב בידי הסביבה (צורה של הסתגלות לקור), הדפוס ההיסטרי שרוי בבריחה מתמדת, וכל מגנותיו בנויות סביב ניסיון ההימנעות.

זהות תפקודית ואנטיזה

פרנק לייק הקדיש שבעה עמודים מספרו (6), כדי לסכם את ההשוואה בין התגובה הסכיזואידית והתגובה ההיסטרית. הטבלה הבאה, המציגה חלקית השוואה זו, מדגימה את הרעיון של רייך אודות זהות תפקודית ואנטיזה.

<u>התגובה ההיסטרית</u>	<u>התגובה הסכיזואידית</u>
תגובה שמקורה בפחד שכיוונה אל אנשים ואל העולם המוחשי	תגובה שמקורה בפחד וכיוונה הרחק מאנשים והרחק מהעולם החומרי.
הגנה והחצנה על ידי התקשרות לאנשים וחפצים	הגנה והתכנסות פנימה על ידי התנתקות מאנשים וחפצים
חרדה מפירוד, חרדה כאשר לא מוקדשת לו תשומת לב	חרדה ממחויבות, חרד כאשר מקדישים לו תשומת לב

* צ'ארלס ריקרופט (Charles Rycroft) קרא לכך מגננה של 'פוביה' (מס' 11 ברשימת המקורות)

תוספות המתרגמת:

¹ דפרסונליזציה - מצב בו האדם חש עצמו לא מציאותי, או כאילו חל בו שינוי מוזר. יש תחושה של ניתוק מהמציאות, ניתוק מהגוף או אי-שייכות לגוף. דפרסונליזציה קלה יכולה להופיע אצל אנשים בריאים במצבי לחץ. או בדרגת חומרה גבוהה יותר כחלק מהפרעת חרדה, דיכאון או מצבים פסיכויים.

רעב למגע. זקוק שיאחזו בו ויחבקו אותו	הירתעות ממגע. אינו יכול לסבול חיבוק או אחיזה
נהנה מתנועות התפרסות ראוותניות ומיטלטלות	תנועותיו מבטאות עמידה על המשמר, הרתעות, וחיבוק עצמי.
תקשורת יתר על המידה. זקוק לחיי חברה מלאים	חסר תקשורתיות. זקוק למרחב גדול של ריק לשם תחושת ביטחון
בעת סבל הוא יוצר קהל	בסבלו, זוחל הרחק כדי לסבול בשקט
כל חוסר מתמלא על ידי פניה לחברה	ממלא חוסר פנימי בפניה לספרים או לפעילות מנטאלית שמעוררת מחשבה.
פרסום מרגש ומהנה אותו	נבעת מפרסום. אוהב פרטיות
עזיבה כמוה כמוות קטן	עזיבה כמוה כדף חדש
תחושות נוטות להתפרץ החוצה	תחושות נוטות להתפוצץ בפנים
זקוק באופן כפייתי שיסתכלו עליו. הבגדים משמשים כדי למשוך מבטים וגורמים למראה צעיר יותר	זקוק באופן כפייתי שלא למשוך תשומת לב. הבגדים משמשים כדי לטשטש את המיניות ולתת תחושה של גילו

לראות ולהיראות

אלסוורת' בייקר הבחין בין דיכוי אוקולרי, המקביל להגנה הסכיזואידית, לבין חוסר סיפוק אוקולרי. הדוגמא היחידה לחוסר סיפוק אוקולרי שהוא מביא היא של ה'מציצן'. אולם אפשר להסתכל על המציצן כמקרה מיוחד של הצורך ההיסטרי להיאחז בקשר, אך בשל שמגע מיני ישיר יותר מודחק בחוזקה, המציצן נאחז בעיניו. אם נשפוט על פי תפוצת המכירות הגבוהה של חוברות עירום, ניתן לומר שהנטייה למציצנות נפוצה למדי. לייק מתאר את הפנטזיה הלבדינאלית כחלק בלתי נפרד מהכמיהה של העמדה ההיסטרית:

"הטוב הממשי, שזורם בשפע מגופה של האם, שדיה הגדושים, איבריה העגולים והמלאים, מגעה החלקי, ריחותיה המרגשים, את כל אלו הוא איבד. אולם לעולם הוא לא השלים עם אובדן זה. יש לו קבעון כלפיו. במוחו שוכנות גלריות שלמות של תמונות האובייקטים הנשחקים, ודלת הגלריה הפרטית פתוחה תמיד בפני האדם הבודד. בזמן שהוא הולך במורד הרחוב, הוא משליך החוצה תמונות אלו כמעט שלא במודע. עיניו, כמו אלו של חרקים

מסוימים, בולטות החוצה, כמו בקצה של מחושים משוטטים, הרגשים כל כך אפילו ממרחק רב להופעת אחת מצורתיו האהובות" (מראה מקום 6, עמ' 372)

בעוד שהדמות ההיסטרית עשויה למצוא דרכים, כדי להשיג את אותו מגע-עור, שאליו היא משתוקקת, המציץ נאלץ להסתפק בנגיעה בעיניו בלבד במושאי הפנטזיה שלו. אם הנערה שבתמונה מחזירה לו מבט, הוא מרגיש את אותה תחושת קבלה לה הוא זקוק, אולם קשר עין ממשי בחיים גורם לטעינה אנרגטית רבה מדי מכדי שירגיש בה בנוח. (כמה מביך זה עבור המציץ להביט מבעד חור מנעול, ולראות מצידו השני זוג עינים המסתכלות בו בחזרה!). המציצנות בתרבות הרחבה היא משמעותית. בהתאם לכך ג'ון ברגר (John Berger) מראה בספרו "דרכים לראות" ("ways of seeing") כיצד צורת ראייה כזו הופכת את האנשים לאובייקטים:

"להיות חשוף (naked) משמעו להיות אתה עצמך. להיות ערום (nude) זה להראות חשוף (naked) על ידי אחרים, מבלי שבאמת תזוהה כעצמך. גוף חשוף צריך להיראות כאובייקט כדי להפוך לעירום. מראה האובייקט מעודד את שימושו כאובייקט. הערום מגלה עצמו. הוא מוצג לראווה. אולם להיות חשוף משמעו להיות ללא הסוואה, ואילו כאשר אתה מוצג לראווה בערום, פני השטח של העור שלך עצמך, השערות של גופך שלך, משמשים כהסוואה, שבמצבים אלו אינה יכולה להיות מוסרת לעולם. העירום נידון אם כן להיות תמיד ללא חשיפה. עירום הוא סוג של לבוש".⁽¹⁾ (עמ' 54)

אם הרצון לאקסהיביציוניזם^א אינו מודחק אצל ההיסטרי, הוא יזדהה עם סוג זה של הסוואה. בדרך זו, כשם שפעילות מינית שטחית יכולה להפוך להגנה כנגד תחושות מיניות עמוקות יותר, כך גם הקשר (contact) שעל פני השטח בא, כדי לפצות על צורך בקשר עמוק יותר, כמו גם רצון בהכרה אמיתית, אשר אינם יכולים לקבל מענה. אם כן, הסכיזואיד מפתח 'ראיה פנימית', מבלי שיסתכלו עליו הוא יכול לראות אך לא להסתכל. ההיסטרי, לעומת זאת, מפתח 'ראיה חיצונית'. הוא מסתכל מבלי לראות.

שני סוגים של פיצול

החוויה הבסיסית אשר מונחת ביסוד העמדה הסכיזואידית והעמדה ההיסטרית היא של פיצול (splitting) או קיטוע (fragmentation).

הגורם לפיצול אצל הסכיזואיד הוא היחס דמוי הקרח: אימו בדרך כלל קרירה ומלאת שנאה, כאשר שנאה זו מוסוות ומודחקת עמוק. הפיצול אצל ההיסטרי לעומת זאת נגרם מיחס דמוי

* אפשר להשוות לרעיון של וויניקוט אודות 'העצמי האמיתי באחסון קר' ('true self in cold storage')

תוספות המתרגמת:

^א אקסהיביציוניזם נחשבת להפרעה נפשית והיא מאופיינת בהתנהגות חושפנית בפני אנשים שאינם מסכימים לה, כגון חשפנות רחוב.

ברק: האם בדרך כלל חמה וכוועסת, כאשר הזעם זוכה לביטוי לעיתים קרובות. היא יכולה להסתכל על ילדה במבט ש'יכול להרוג'.
 המגננות הסכיזואידיות וההיסטריות הן הפנים והחוץ זה של זה. אפשר לומר שההיסטרי כמוהו כאש, יש לו הגנת אופי הדומה לבערה, כדי שתוכל לפעול כנגד הקרח שברחמה ובלביה. המילה היוונית לרחם היא היסטרון ('hysteron'). היתה תאוריה שגרסה שההיסטריה היא תוצאה של היחנקות הרחם על ידי רוחן של חיות המוחזקות בפנים ושהיו אמורות להשתחרר בקיום יחסי מין. ההיסטרי משקיע את כל האנרגיה שלו בניסיון הנואש לשמר את החיים ואת הנעורים, וזאת כנגד תחושת הגסיסה הפנימית שמקורה בפחד הסכיזואידי. האדם הסכיזואידי מצד שני, הוא כמו קרח- הוא בעל פריפריה קפואה המתפקדת כמחסום המאפשר לו לטפל במעט החום שנשאר בתוכו*. מאחורי קיר הקרח של הסכיזואיד מסתתר לו בדרך כלל טבע לזהט ומלא תשוקה, המבועת מהרעיון שהוא יהפוך לשריפת זעם או ייכחד.

בהמשך לכך, הסיוטים הטיפוסיים של הסכיזואיד מאופיינים במדבריות קרח קרות ובהדלדלות הקוטב הצפוני- מוות בסיסי על ידי קיפאון או הכחדה איטית. לעומת זאת, הסיוטים הטיפוסיים של ההיסטרי כוללים פצצה אטומית ופיצוץ של חום לבן- באופן בסיסי מוות על ידי שריפה, או על ידי שואה פתאומית.
 ניתן אם כן לומר שבמקרה של הטיפוס ההיסטרי ההתקדמות קשורה להתייצבות מול תחושת המוות, המתלווה לחוויות של בדידות ונטישה ממנה הוא בורח. במקרה של הסכיזואיד, מאידך גיסא, התקדמות תגיע מבניית ערוצי קשר דרכם כוחות חייו החמים יוכלו לזרום. ככל שיש התקדמות אצל הסכיזואיד, כך הוא יפגין יותר ויותר סממנים המאפיינים את הטיפוס ההיסטרי. עבור שני סוגי האופי, הטיפול הופך לעניין קיומי, שבו עיסוק סביב הקיום, וזאת משום שהטראומה פגעה בשורשי הקיום.

הבריחה ההיסטרית

בהנחה שהבעיה ההיסטרית הינה כפי שתוארה כאן, איך זה אם כן יתכן, שההיסטריה מתוארת בדרך כלל כבעיה אדיפלית, ואילו האופי ההיסטרי מתואר על ידי לואן כשייך לקטגוריית האופי הנוקשה(ריג'ידי)? הנתונים מראים שכל הפרעות הנפש המאופיינות בנוקשות עשויות להכיל שורשים בעמדה הסכיזואידית, כפי שלואן הראה בספרו "בגידת הגוף". אופן ההתמודדות של הטיפוס ההיסטרי עם קונפליקטים גניטאליים תואר על ידי מספר מחברים. הטיפוס ההיסטרי סבל בדרך כלל מאכזבה כפולה אותה לואן תאר בצורה מבריקה: הדחייה מצד האב יוצרת תערובת מסוימת של זעם, הנחסם על ידי כמיהה, וכמיהה

הנחסמת על ידי זעם. אולם, אותה דחייה עצמה הפכה לאפשרית, בשל הצורך הנואש למצוא דמות התקשרות, שהיא אמינה יותר מהאם. החסימות בתקשורת המינית של ההיסטרי - שבהן נדון בהמשך - נבנו מעל היסודות של פגיעה באמון הבסיסי ובהכלה. "כאשר צורכי הילד באינטימיות, במגע גוף ובסיפוק אוראלי ארוטי, אינם ממומשים בשנותיו הראשונות לחיים" כותב לואן, "זה מועבר לרגשות המיניים אשר מתפתחים במהלך התקופה האדיפלית... ההתקשרות המינית עם ההורה בן המין השני הופכת לטעונה בכמיהה ילדותית בלתי ממומשת לאינטימיות" (7 עמ' 118).

ההיסטרי נדחף לתוך המיניות באמצעות שני כוחות: הדחף לברוח אל קשר עם בן המין השני, שעשוי לספק את החום והאחיזה להם הוא זקוק, וכן הדחף לברוח הרחק מאותם הייסורים והמצוקה אשר מענים אותו. אולם שני הדחפים עצמם שרויים בקונפליקט, בשל שמסירת ליבו לקשר מכשירה את הקרקע לנטישה, ובכך הפגיעה הראשונית תועצם. ולכן למרות שישנה הזדקקות למגע, התמזגות עמוקה יותר עם האחר מערבת בתוכה סיכון גבוה. בשעות החשוכות של הלילה, כאשר חרדת-האורגזמה, המייצגת לפי רייך פחד ממוות ומהיעלמות הזהות העצמית, נמצאת בשיאה, ניסיונותיו של ההיסטרי להימנע מקשר עמוק יותר עם האדם אליו פנה, כדי למצוא נחמה, מעלות את השאלה מי עוד יוכל לנחמו? ההיסטרי חי בשדה הקרב שבין האש והקירח. אם הוא ינסה יתר על המידה לפעול בניגוד לדחפי החיים שלו עצמו, ובניגוד לצורך במגע, כפי שעשו למשל הנערות העצורות מוינה שפרויד טיפל בהן בתקופתו הקלאסית, אז ידו של הקרח תחל להיות על העליונה. התנועתיות האנרגטית עלולה להצטמצם ולהיחסם בחלקים שלמים בגוף. יש דיכוי של תחושות, הגורם לאובדן תחושה היסטרי (anaesthesias), או דיכוי התנועתיות המוביל לשיתוק היסטרי.

כפי שלואן ציין, בעידן, שבו החצנת ביטויי מיניות מנודה חברתית פחות, ולעיתים אף מקבלת עידוד, סימפטומים של המרה (קונברסיה)²¹ שכאלו הם פחות נפוצים. עם זאת, טיפוס היסטרי שאינו מדרדר עצמו לכדי ביטויי מיניות מוחצנים שכאלו, עלול להתייטר באופן תמידי מתחת לפני השטח. אם גופו אינו נגרר לפאסיביות על ידי תגובות ההמרה, הוא ימחה באופן פעיל. בציד המכשפות, שהתרחש בסאלם (Salem witch trials), הפגיעה והכאב שבמצוקה²² ההיסטרית, יוחסו לשדים. אם הנערות לא ישליכו החוצה את מצוקתן, וידו בהתחברותן לשטן, הן יישרפו על המוקד בתואנה שהן מכשפות. אכן ניתן לסלוח למי, שלאחר שהיה עד לעוצמת הדחק הראשוני כאשר היא עולה לבסוף על פני השטח בעת הטיפול, יחשוב, כי

²¹ Conversion המרה – ביטויים גופניים של קונפליקט פסיכולוגי; הדחף המודחק בא לידי ביטוי באובדן מוטורי או תחושת, כגון שיתוק.

ההיסטרי אחוז דיבוק על ידי שדים. לעתים, הגוף נראה כמתייסר בלהבות של עצמו פשוטו כמשמעו. לעיתים קרובות קורה, שסימפטומים אוטונומיים קשים אלו מודחקים, וזאת כיוון שכל מהותה של הנוירוזה ההיסטרית היא לברוח מהם, ולהפוך את האנרגיה אחוזת הפאניקה שלהם לחברתית. במקרה כזה, הפחדים והבהלות שהסימפטומים האוטונומיים הללו מכילים, מושלכים לפוביות כלפי דברים מוחשיים בעולם החיצון ההופכים למקור של איום. כך למשל אפשר למצוא פוביות מעכבישים או מרכבים ממונעים. הכלת הפחד והפאניקה המזינים את ההיסטריה אפשרית יותר בפוביות, אך הם עלולים לחזור במלוא עוצמתם בסיוטים המאופיינים בהתפוצצות או באסונות.

לייק מציין כי "כל ניסיון לקדם את האדם המבוהל צעד אחד מעבר למקום שבו הוא נמצא, או שהוא מתכוון להגיע אליו, או כל מצב המחבל בניסיונו לנוע לקראת מקום בטוח, מלווה בפחד עצום. הסיבה לכך היא, שהילד, שאין באפשרותו לעבור התנסות אנושית מלאה, מגייס לעזרתו את עולם הפנטזיות, ובדמיונו נקשר לחלק או לאיבר מגופו, או מגופם של אחרים, או המתקשרים לאדם הנכסף. הפרעה תנועתית זו מתקשרת באופן שניוני לאובייקטים. נוצרת היקשרות מלאת תשוקה לאובייקטים מסוימים שלהם קרא לאהולין (Laughlin) ברגישות רבה 'סוטרירה' (soteria)³. הפרידה מהם מעוררת פחד לא רציונלי או פוביה. אובייקטים אחרים מתקשרים לחוויות הילדות המפחידות, והן הופכות בעקיפין למוקד המרכזי של הפוביה. אם אובייקטים מפחידים אלו שבסביבה מתקרבים אליו, המטופל מנסה להימלט מהם או אם אין באפשרותו להימלט הוא קופא במקום בפאניקה" (6).

'סוטרירה' אלו אותם משאבי נחמה המגנים על האדם מפני פאניקה. היצמדות לבובת דובי או חיה פרוותית יכולה להפיג פחדים בלילה. האדם ההיסטרי הבוגר, אשר דמויות הנחמה מילדותו הפכו למקור כאב או חוסר, עשוי למצוא הגנה בגוף המאהב או בחלק ממנו. איבר המין הגברי יכול להפוך לאובייקט סוטרי להאחז בו, כמו קמיע מגן (talisman). אולם אם הקמיע אינו עובד, והסיוטים ההיסטריים ממשיכים, החיפוש אחר מקור לקשר מספק יותר ממשיך.

כדי לצאת ממילכוד זה, ההיסטרי זקוק, יותר מכל דבר אחר, לאנשים עליהם יוכל לסמוך ואשר יכולים לספק מגע, חום והכלה, שיוכלו לעזור לו להתעמת עם האימה שכל חייו מוקדשים כדי לברוח ממנה. יש לציין, כי מאמר זה אינו המקום המתאים, כדי לתאר את הקשיים והגמול של הקשר הטיפולי עם הטיפוס ההיסטרי.

³ מצוקה (Distress) - מצב גופני ונפשי שוחק שבו בעל חיים לא מצליח להסתגל לגורמי-לחץ ולדחק שהם יוצרים, ומראה סימני התנהגות של חוסר-הסתגלות. התוצאה של מצוקה עלולה להתבטא גם בצורה פיזיולוגית, שלא ניתן להבחין בה ישירות בהתנהגות, כגון: פגיעות במערכת העיכול, לחץ דם גבוה ודיכוי המערכת החיסונית

השיתוק הסכיזואידי

אצל האדם הסכיזואידי, הסיוט מתפוצץ מבפנים, והוא נעול בתוך שיתוק, שלייק כינה 'הפיצול התלת צדדי' (tripartite split) (10). קיים פיצול בין הגוף לבין השכל (mind), כך שהאדם הסכיזואידי חי בצל הדפרסונליזציה, ממנה ההיסטרי ברוב המקרים הצליח להתחמק. באורגניזם ישנו פיצול בין האימה המקפאה, הכולאת את האנרגיה, אוטמת את תחושות החיוניות בתוך מבנה גוף מכווץ הקורס פנימה, לבין הזעם המחפש להתפוצץ בחוץ באופן הרסני ומתפרץ, אולם נעצר על ידי האימה. ישנו פיצול בין העצמי (self) לבין העולם החיצון, אשר מוביל ליחסי 'כאילו'. ההגנה הסכיזואידית הספציפית כנגד הבידוד של מדבריות הקרח נטולות המגע, המהווה את החוויה הראשונית שלו בעולם, יכולה ללבוש מספר צורות. הדפרסונליזציה של הסכיזואיד גורמת לשלושה סוגים של שינויים במבנה הדימוי העצמי, שניתן לכנותם בשמות 'הקדוש', 'השד', ו'הרובוט'. דימוי הקדוש אצל הסכיזואידי עומד על סף הזדהות מיסטית. אדם כזה פועל כנגד הקדרות והמוות שבחיים בעולם זה, על ידי תקווה פעילה לחיים טובים יותר לאחר המוות. לקדוש גוף דמוי רוח-רפאים, שהתרוקן ממנו הדם החם. הרוחניות והרגישות שורדים בצורה מנותקת חלקית מהגוף. הוא יכול להשפיע על אנשים בדרכים לא ישירות כמו למשל טלפתיה. בדרך זו הוא יכול להשפיע לטובה על העולם. האידיאלים הגבוהים והכוונות הטובות של הקדוש הסכיזואידי, נותנים לו מעט כבוד עצמי הפועל כנגד לתחושה הנואשת של חוסר קיום. באופן מסוים, אפשר להגיד שהסכיזואיד גר מעבר לקבר. הוא מתנהג כאילו גופו כבר מת חלקית, וזאת אכן הרגשתו, והוא מאמין שקיומו הוא מעבר לגופו. לרבים מהמיסטיקאים הגדולים יש שורש סכיזואידי הגנתי שכזה. הדבר אינו בא להמעיט בערך המיסטיקה שלהם, אלא רק להצביע על איכויות ביטול החומר המאפיינות אותם.

הקדוש יכול לשמר את קיומו רק על ידי הכחשת השד שבתוכו אשר גם אצל הסכיזואידי הסובל הוא מעורר קונפליקט. למרבה הצער, האלוהי והשטני הם שני צידיו של אותו המטבע: שדים ורוחות שוכנים באותו הסיוט. התשוקות והזעם המודחקים, הגועשים עמוק מאד מתחת לפני השטח בגופו של הסכיזואיד, יכולים לעתים להתפרץ החוצה דרך סדקים בקיפאון האופי, כך שקיימת אצל הסכיזואיד נטייה למחשבות מזיקות, לתחושות זדוניות ולהתפרצויות אחוזות דיבוק.

אם הדחפים הדמונים (דמויי השד) באים לידי ביטוי מלא ניתקל בטירוף הקטלני של הפסיכופת הסכיזואידי, הפורץ כמו הר געש את גבול ה'כאילו' אל תוך המציאות. בדרך כלל הצד אחוז הדיבוק אינו בא לידי ביטוי חיצוני, אלא פוקד את מודעותו של הסכיזואיד בעולם

¹⁷ סוטר-יה - שיטת טיפול שיקומית למחלות פסיכיאטריות, שהיא לרוב ללא תרופות, ושבה יש התערבות בינאישית 24 שעות ביממה של צוות בד"כ לא מקצועי, בסביבה ביתית מגוננת וחמה.

הפנטזיה. מאחר והצנזורה באומנות רגועה יותר, וזאת מבלי לדון כעת בנחיצותה או אי-נחיצותה, אנו פוגשים בדוגמאות רבות של סכזואידיות דמונית, שמוצאת את ביטויה על הבמה או על המסך. לעתים הדמוניות חבויה היטב, וביטויה החיצוני חלקי בלבד, כפי שלואן תיאר בפרק אודות שדים ומפלצות. התנהגות דמונית מסוג שכזה יכולה להוות את הבסיס להתקפי רדיפה המופנים כלפי הילד, במסווה של כוונות מלאכיות (13).

דמות ומבנה גוף סכזואידי שלישי, שהוא נפוץ מאד, הוא ה'רובוט'. הרובוט הוא אדם בעל איכות מכאנית, הנראה נטול רגשות וכמו מצא דרך לתפקד בעולם מבלי בשר ודם. אנשים סכזואידים רבים מוקסמים ממכונות, מחשבים ופנטזים אלקטרוניים (למרות שאלו יכולים להופיע כחפצים רודפים כאשר קיימת גם כן נטייה פרנואידית). בסוג הגנה זה יש דגש מוגזם על האינטלקט ועל תפקודי המוח הגבוהים. בהתאם לכך, יש ניסיון לחקות את המוחלטות הכפייתית ואת העליונות של המחשב, כמו גם הסתרת תחושות, ותנועתיות מכאנית. עם כל זאת, בצורת חיים זו המתאפיינת במחשבה קרה, נשמרת זהות קלושה, המשמשת כפיצוי כנגד מערבולת האפסיות החשוכה השוכנת מתחת לרגלי הסכזואיד, אם הוא רק יעזר להביט לתוכה.

"בסמינר קליני שנערך במשרדי", כותב לואן, "הציגו בחור צעיר אשר מראהו הפיסי הזכיר את דמות המפלצת של פרנקנשטיין. היתה לו את אותה נוקשות, הליכה מכאנית, כתפיים מרובעות, עיניים חסרות מבע המקובעות עמוק בפנים, והבעת פנים דומה לזו של המפלצת בסרט." אבל מתחת למראה הרובוט החיצוני, שוכן לו "ילד עדין ומפוחד אשר בדרך כלשהי פיתח מראה בלתי רגיל זה, כדי להגן על עצמו מחוסר הרגישות של העולם". (7, עמ' 147)

במאמר זה לא אדבר על דרך הטיפול בסבלו של הסכזואיד. בניית הגשר חזרה אל החום אינה קלה, אך הן לואן והן לייק תיארו את האנרגיה, שהאדם הסכזואידי יהיה מוכן לסבול בדרך אל ריפוי, מרגע שהוא מכיר בכוונה האמיתית ובענווה של המטפל במאמציו לעזור לו. באופן מסויים, האדם הסכזואידי נגיש יותר ומוכן יותר לשינוי, כיוון שהוא קרוב יותר למקור של מצבו הקשה, לעומת דפוסים נירוטיים בעלי שכבות דחוסות יותר. חלק מהיבטי הטיפול באדם הסכזואידי תוארו במאמר שלי הנקרא "הגוף המחולק" ("The Divided Body") (14). המאמר דן בנושא אנרגיה ואופי, ובו תרומה נוספת לעניין הבעיה הסכזואידית.

חלק רביעי: הזנה וטיפול ומניעתם: המאבק להזנה

הילד מגבש את תחושת הקיום שלו, את זהותו ואת טבעו האנושי מחוויות ההתקשרות, שבמהלך שנתו הראשונה לחיים ולאחריה. יחד עם זאת, במהלך תקופה זו הילד תלוי לגמרי באמו לטיפול הזנה ולטיפול (sustenance) ולאספקה אוראלית. אימא טובה מאשרת לבנה

את זהותו לא רק על ידי מגע ומבט, אלא גם תומכת בו פיסית בעזרת החלב שבגופה או תחליפי חלב. בשלב ההתקשרות, לקשר העין ולאופיים המכיל של זרועות האם חשיבות רבה, והם מחזקים את תחושת החיבוק שהיתה ברחם. במהלך ההזנה עצמה, לעומת זאת, הילד הופך להיות המכל והאם הופכת לתכולה, בזמן שהוא שותה אותה אל תוך גופו או את מה שהיא מספקת לו. בעיות שעלולות להיווצר במערכת יחסים זו, קשורות לתחושה פנימית של רווחה (well-being), ולאיכות הטעם שיש לעולם.

"יניקה מספקת תלויה בהתרחשותו של תהליך למידה", כותב בירן כריסטיאנסון (Bjorn Christiansen) (15) "אולם תהליך הלמידה אינו אפשרי תמיד. כמו למשל במקרים בהם אספקת החלב אינה מספקת, או כמות החלב, הגדולה מזו שהתינוק מסוגל לעכל, מוכנסת לפיו בכוח, או כאשר ההאכלה מתנהלת על פי לוח זמנים נוקשה מבלי להתחשב בקצב האישי של התינוק, או שבעת ההאכלה שוררת אווירה של אי-שקט, עצבנות ודחייה. במצבים כאלו קיימות מספר תוצאות אפשריות. אחת מהן היא, שתגובת המציצה תמשיך לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות. יחד עם זאת, קיימת האפשרות שהמצב הבלתי מספק המתמשך יגרום לשינויים פסיים בתנוחתו של הילד. שינויים אלו יתפתחו כניסיון להימנע מהתסכול החוזר ונשנה". קריסטיאנסון ממשיך בהבחינו בין תינוקות ש"נראו תמיד רעבים והתרגשו כשהאכילו אותם", לבין תינוקות אחרים, שנראה היה ש"הם לא רעבים לעולם, והופרעו בקלות כשהאכילו אותם".

במצב הפגיע של היניקה, התינוק עלול להיחשף לרמות שונות של דחק. כך למשל, במקרה של האכלה בעזרת בקבוק, החלב יכול להיות חם מדי או קר מדי, או שהתערובת יכולה להיות לא נכונה. במקרה של האכלה ישירות מהשד, יתכן והחלב אוזל, ולכן ההזנה דלה או שטעמה רע. במקרים כאלו, מכיוון שנמנעת הזנה נכונה, או בשל חווית הפלישה, במקרה שקיימת הזנה אך היא לקויה, ההאכלה עלולה להפוך למאיימת במקום שתהווה מקור לתמיכה. "אנשים רבים אשר דוגלים בהאכלה מבקבוק" כותב בבן בראון (Bevan-Browne), "היו עמודים המומים ומזועזעים אם יכלו להיות עדים לרגשות, העולים בעת הטיפול הפסיכיאטרי בהקשר לתקופה זו, ומהטבעת החותם שמשאירה האימה. המטופלים מביעים תחושות של הרדפות על ידי נשק נוראי אשר הולך לתפוס אותם, לרתקם ואף להרגם. יש לשים לב, כי תהליך זה יכול להתרחש על ידי אם או על ידי תחליף לאם, בעלת הכוונות הטובות ביותר. אימא כזו משוכנעת, שהתינוק זקוק לאוכל, ושמימתה להכניס את הפיטמה לפיו, ואין זה משנה אם הוא מתנגד או לא. לשם מטרה זו, היא מאמינה שיש להשתמש בכל האמצעים הדרושים, גם אם זה אומר להפעיל כח". (16 עמ' 23)

אוכל חיוני כדי לחיות, אולם מספר דברים גורמים לבחילה רבה מהאכלה בכוח. אסירים בוגרים אשר הואכלו בכוח, כדי לשבור את שביתת הרעב שלהם, מדווחים, שזו אחת החוויות הטראומטיות ביותר שהם עברו מעולם. חוויה שכזו גורמת להקאות, להפרעות במעיים, ולחוסר נוחות חמור. כאשר אנו מדברים על תינוק, קל וחומר, שחוויה שכזאת תהיה קשה עבורו אף יותר. הרי זה עתה הוא לומד לראשונה כיצד לשתות בעולם, והקשר, שבין הסיטואציה של אכילה לבין תחושת הרווחה או היפוכה, הוא ישיר. העבודה של בויסן (18) הראתה כמה בסיסית תנועת המעיים (פריסטאלטיקה)¹⁰ במערכת העיכול לתחושת המתקנות שבהמשך החיים. כאשר משתבשת פונקציה ההזנה, הטראומה הבסיסית תהיה שהטעם של החיים הוא במקרה הטוב חמוץ, ובמקרה הגרוע גורם לחשק להקיא החוצה את כל מה שהתקבל, כמו היה רעל. החוויה שהינך מורעל או נרדף על ידי ריקנות, היא החוויה השורשית בעמדה הפרנואידי. התפקודים, שמוטענים על ידי ההזנה, שהם נשימה, אכילה ושינה, נחלשים כולם. הסכנה הבסיסית היא בכך, שהפסקת אספקת המזון או ה"זיהום", יגרמו להיחלשות, ושדם החיים יוקז.

אחת המטופלות של פרנק לייק אשר חיה מחדש את הטראומה מהזנה לא טובה, תיארה

אותה באופן הבא:

"יכולתי להרגיש עצמי כמו תינוקת. (יש הפסקות ארוכות בין משפטים קצרים, הלשון שלה נעה תוך רעשים דביקים בתוך פיה היבש. מדי פעם היא משמיעה רעשי מציצה רמים). איני יכולה לדבר בהגיון. אני יכולה רק לראות תמונות ולהרגיש בפי. זה מרגיש כאילו זה עומד לחנוק אותי. אני לועסת החוצה ולא מסוגלת לנשום. איני מעיזה לעשות הפסקה מהלעיסה כדי לנשום. הכל חוזר להיות כל כך פיסי. מוגבל לפה ולתחושות שכאן. (מצביעה אל האזורים הגניטליים)... אני מרגישה כאילו כולי רעב אחד גדול. יש לזה טעם מבחיל כמו של חלב חצי-מקולקל, או חלב שעלה חזרה מהקיבה. זה רעיל. אני שונאת להיות כולי מלאת תיאבון. את נגררת לכזאת נקודה של בידוד פנימי, שכל מה שנשאר ממך זה הפיסי"

"במשך זמן רב, הידים שלי היו שלוחות באוויר אל עבר חזה של אימי כמו ילד, מבלי שיקרה משהו. ואז נפלתי לאחור. הרגשתי ריקנות עם טעם בלתי ניתן לתיאור, לא מר אך מבחיל. פי יבש כמו אפר, עובד כל הזמן. זה נשמע ראשוני מדי מכדי שאפשר יהיה לתארו. כל גופי נראה כאילו הוא ריק, מגשש. כל זה מטופש. בטוח שאכלתי. יש לי תמונות של גופה של אימי הנראה כמו חזה מכווץ ונטול חיים. פי הפך לגדול ונפוח והרגשתי כאילו כל כולי רצון. זו הרגשה נוראית ומחניקה... מעיין החיים הפך עבורי למרי. אתמול היו אי שם מעט מים הולכים ומתייבשים, וזה נראה כאילו הם נשפכים החוצה ממקור הקיום שלי עצמו... בכל פעם

תוספות של המתרגמת:

¹⁰ פריסטלטיקה- תנועה גלית שמתקדמת לאורך חלק מן הצינורות החלולים בגוף. התנועה אינה רצונית, והיא אופיינית לצינורות שיש להם [שרירים](#) מעגליים ואורכיים, כגון [המעץ והשופכנים](#). התנועה הגלית דוחפת את תוכן הצינור קדימה.

שאני חושבת על חזה של אימי, אני חושבת עליו עם תחושה של בחילה... אני מרגישה תפוחה בלחיים כמו תינוק ויש טעם נוראי. אני מנסה למצוץ כל הזמן, וזו הרגשה מעוררת גועל. אני מנסה לשנות אבל זה נהיה יותר ויותר יבש, תחושה פיסית לגמרי ומעוררת בחילה- שדיים ששום דבר בתוכם, מכווצים כמו שהחזה של אימי נראה כאשר היא עמדה למות" (6).

אימה ותיעוב

אם בשורש החוויה הסכיזואידית נמצא הפחד מאי-קיום, החוויה הפרנואידית הבסיסית היא האימה של אובדן הרווחה (well-being). הזוועה, מכך שתתעורר בחילה, קשורה לתחושת אימה (horror), כפי שציין דארווין: "אם נשפוט מהתמונות, הגוף כולו מתכווץ לעתים קרובות או מתרחק, או הזרועות משתרבות בצורה אלימה כאילו כדי להדוף חפץ מפחיד. המחווה הנפוץ ביותר הוא של הרמת כתפיים, כאשר הזרועות מכופפות ונלחצות כנגד הצדדים או החזה. אלו כמעט אותן התנועות שאנו עושים כאשר קר לנו, והן בדרך כלל מלוות ברעד, כמו גם בנשיפה או שאיפה עמוקה של אוויר, בהתאם להתכווצות או להתרחבות של החזה באותו הרגע. מופקים קולות שאפשר לבטאם במילים כמו הו (uh) או אוגח (ugh). לא ברור מדוע כאשר אנו חשים קור או חשים אימה אנו לוחצים את זרועותינו הכפופות כנגד גופנו, מרימים את הכתפיים ורועדים" (19 עמ' 305).

אך ההתייחסות של דארווין לתיעוב (disgust) דומה למדי:

"אם תחושת התיעוב עולה לראשונה בעקבות אכילה או טעימה, יהיה זה טבעי שהביטויים לכך יכילו בעיקר תנועות סביב הפה. אולם בפועל רואים שלתחושת התיעוב מתלוות תנועות המשמשות, כמו כדי להדוף משהו הרחק, או כדי להישמר מפני אוביקט פוגע. תיעוב מתון מתבטא באזור הפנים במספר דרכים: הפה נפער לרווחה, כאילו כדי שחתיכת האוכל הדוחה תישמט החוצה, יריקה, השתרבות השפה החוצה כמו כדי לכבות בנשיפה משהו, או על ידי חיכוך הגרון לשם ניקויו. קולות גרוניים שכאלו אפשר לכתובם כ"אח" (ach) או "אוגח" (ugh), והביטוי שלהם מלווה לעתים ברעד, הזרועות נלחצות לצידי הגוף והכתפיים עולות באותו אופן כמו בחווית הזוועה. תיעוב קיצוני מבטא בתנועות סביב הפה הזהות לאלו, הבאות לפני פעולת ההקאה" (21, עמ' 257).

חווית הבחילה הנוראה כלפי מקור ההזנה, עלולה להיווצר גם כאשר מכריחים את הילד לעכל חוויות או לבלוע רגשות שליליים השייכים לאחרים. מדוע סרט אימה נקרא כך ולא סרט פחד? מדוע בסרטי אימה כה רבים מככבים ערפדים הניזונים מבשר אדם, דבר המעורר בחילה? הכרתי אישה שילדה היא נאלצה לצפות באביה מוציא את אימה מדעתה. העדות

הקשה הותירה אותה מלאת חלחלה, אך היא לא הייתה מסוגלת להוציא זאת החוצה במילים. החוויה זיהמה אותה מבפנים, ויש לה הרבה קשר לציפיותיה הפרנואידיות. מורטון סכטזמן (Morton Schatzman) תיאר את המשטר הרודף של ד"ר שרבר (Dr. Schreber), פסיקאי חשוב מוינה, כלפי בנו, שכלל סדרה שלימה של אמצעים מגבילים ומצמצמים. המקרה ממחיש את הקשר שבין שיטות רדיפה לבין אמצעי טיהור. על ידי טיהור בנו, ניסה ד"ר שרבר להוקיע החוצה את תחושת הזיהום הפנימי שלו עצמו. לבסוף מתחלפת תחושת הזיהום בתחושות הפרנואידיות של הבן.

"שיטתו של ד"ר שרבר, הבאה ללמד את התינוק הכחשה עצמית, היא על ידי יצירת הירארכיה, שבה הוא מיישם את כוחו על האחות המטפלת, כדי שהיא תיישם את כוחה שלה על התינוק... האבא מפרט בדיוק רב את האוכל והשתיה שבכל ארוחה של הילדים עד להגיעם לגיל שבע. הוא מפרט מה אסור עליהם לאכול או לשתות לעולם, מתי עליהם לשתות מים ומתי לא, ובאיזה תדירות ושעה צריכות להיות הארוחות." הנימוקים שניתנו כללו "מניעת 'בטן מפונקת', והשגת 'פוטנציאל מירבי' של מערכת העיכול." (16).

ד"ר שרבר ממליץ, כי כאשר מופיע סימן לגחמה לטעם מסוים או כנגד מאכל מסויים, "אסור להיכנע לעולם. אסור לתת לילד פירור של משהו אחר עד אשר הוא סיים את כל מה שהוא מסרב לאכול".

"האב" מסביר סכטזמן, "דורש מהילד שלא לציית לתשוקתו הטבעית לאכול... כדי למלא אחר דרישות מערכת החוקים של האב, הילד נאלץ ללמוד להתעלם מסימני רעב ושובע, הבאים ממערכת העיכול שלו. כתוצאה מכך, הוא צריך לשכוח, במיוחד בין הארוחות, שיש לו קיבה". (16)

ד"ר שרבר האמין, שמניעת אוכל היא דרך טובה לחנוק את "הרעל המחלחל של הנשמה". הרעבת רגשות, שעוררו אצלו התנגדות, תוארה על ידו כ'טיפול עדין'. סכטזמן טוען, שהאב מנסה בעזרת משטרו לבער מן השורש את 'הנקודות הרקובות' שלו עצמו. לרוע המזל, אין לנו מידע על ה"זיהום" האישי שלו או על בעיות החסך שלו כילד אשר אותן הוא מנסה לבטל באמצעות אופן הגידול של בנו.

אלכסנדר לואן תיאר את המיקרה של אלדו (Aldo), אכלן כפייתי בעל אישיות פרנואידי. אמו של אלדו הייתה "מודאגת מתפקודה של מערכת העיכול. יום מוצלח נאמד על פי כמות האוכל שהילד צרך, וכן על פי סדירות תנועות המעיים שלו. אם היה לו יום אחד של עצירות, הוא נאלץ לקבל מאמו חוקן. כתוצאה מכך, גופו סבל התעללות מצד אמו דרך שני קצותיו." (7).

על פי לואן, אכילה כפייתית קשורה להתנהגות פרנואידי. "האכלן הכפייתי מחצין את תחושות תסכול זעם ואשמה על ידי אכילת יתר. אכילת יתר עוזרת להקטין את תחושות

התסכול, ומשמשת ככלי לביטוי הזעם שהוא חש, ולמיקוד רגשות האשם שלו. אכילה וזלילה הן דרך ילדותית לביטוי אגרסיביות. אכילת יתר כפייתית היא השמדת האוכל, פשוטו כמשמעו, המסמל את האם".

עבור אלדו, הדבר הגרוע ביותר שאמו יכלה לעשות היה "לחשוף את החזה שלה מולי. הוא דוחה". בו בזמן אלדו חש "איני ראוי להנאה מפני שאני רשע. יש יותר מדי שנאה בתוכי" (מקור 7).

המסך של הפרנואידי

האימה, שחש התינוק כלפי חזה האם, שתוארה בציטוט של פרנק לייק שהובא קודם לכן, נחסמת בדרך כלל מהמודעות. הסיבה לכך היא, שאימה זו היא מקור הבחילה הנוראה אותה חש הפרנואידי. כדי להתעמת מול תחושה זו דרוש אומץ רב, ולכן דרך ההגנה של העמדה הפרנואידית, היא להשליך את תחושת הנרדפות כלפי דמויות מהסביבה המיידית. בדרך זו, נהדפת התחושה המעליבה של חולשה וריקנות, ומחליפה אותה אשליית הגדלות הפרנואידית. אכילת יתר כפייתית סופגת חלק מהזעם, ומעצימה את מימדי הגוף, כך שהוא פחות קטן ופחות חשוף לפגיעה. באופן דומה, כאשר האדם הפרנואידי חש בכאב הפגיעה, הוא שם מחוצה לו מסך שהופך את ההתקרבות אליו לקשה, אם כי לא בלתי אפשרית. *יהיה זה מעניין לשמוע את הערותיו של ג'ון פיירקוס לגבי שדה האנרגיה של אדם פרנואידי משולהב. אני חווייתי אותו כגדר חשמלית התוחמת היקף של מספר מטרים מחוץ לגוף, ושמטרתה לנטרל ולדחות התקפות או פלישות אפשריות מהסביבה. המילה 'אימה' ('horror') קשורה למילים כמו 'מכוסה זיפים' ('shaggy'), 'שעיר' ('hairy'), 'פרוע-שיער' ('bristly'), ולחיות כמו הזאב והקיפוד. כמו כן, כאשר דבר מה מעורר חלחלה מקבלים 'עור ברווז'. פרוותו של הזאב סומרת, כשם שמחטי הקיפוד מזדקרים, כדי להדוף מתקפה. במובן זה המסך הפרנואידי זועתי, והאופי הפרנואידי הוא מחודד ודוקרני, כמו קקטוס, המתבצר כנגד פולשים שבאים לגזול ממנו את הזנתו. במערכת פרנואידית מלאה יש אשליות רדיפה. סכטזמן הקדיש את כל ספרו, כדי להוכיח שיש להתייחס ברצינות לאשליות הרדיפה. אשליית אלו משקפות אירועי רדיפה אמיתיים שהתרחשו במציאות. ההכרה בכך, שמקור הרדיפה הוא למעשה אותו המקור, שממנו הייתה אמורה להגיע ההזנה הטיפוח ותחושת הרווחה, כואבת כל כך, שרק בעזרת התערבות טיפולית אפשר להתמודד איתה. הברירה שעמדה בפני אלדו, מטופלו של לואן, היתה לחיות בעזרת כוח הרצון שלו, או לפרוש. "עבורו, השימוש בכוח הרצון, כאילו שכל פרור אוכל הוא עניין של חיים או מוות, יהפוך אותו למפלצת", כותב לואן, "הוא זקוק לכח הרצון שלו, כדי לתמוך בתחושת הכל יכול שלו, כיוון שאם הרצון יגמגם הוא יקרוס אל תוך השפלה".

"הקושי של אלדו הוא בכך, שהאלטרנטיבה, שמעמידה בפניו הבעיה, היא להזדהות עם גופו על כל המשמעויות המשפילות שיתלוו לכך, ואפשרות זו אינה מתקבלת על הדעת. האפשרות האחרת היא להתכחש לגופו, ולברוח אל תוך צורת חשיבה פרנואידיית. האפשרות הראשונה בלתי נסבלת, ואילו השנייה יכולה להמיט אסון. התחושות הבלתי נעימות שבגופו, והופעתו החיצונית הלא מושכת, גרמו לו לבנות את ערכו האישי בשכלו (mind). מנקודת מבטו, היכולת האינסופית של שכלו מבטלת את האפסיות של גופו, וטוהר שכלו מעלים את זוהמת גופו. דרך רצונו, גופו הדחוי והנלעג הופך לכלי ותו לא.

"קיימות שתי דרכי תגובה לסיטואציה, שבה הגוף נחוזה כלא רצוי. דרך אחת היא 'להמית' את הגוף, לסגת פנימה אל תוך קונכייה, ולצמצם את הפעלתנות. דרך נוספת היא לסגת כלפי מעלה, להתרומם אל מעל הגוף דרך הזדהות יתר עם האגו והרצון. הדרך השנייה היא המנגנון הפרנואידי. היא מובילה לאשליה של גדלות (מגלומניה), לאשליה שהוא זוכה להתייחסות יתר ("אנשים מדברים עליי") ולתחושות של רדיפה ("אנשים הם עויינים")... האדם הפרנואידי 'מתפרע' (going 'wild'). כאשר האנרגיה עולה לו לראש, והאגו שלו נמצא בטעינת-יתר, הוא יהפוך לכוח על-אנושי, וגופו יהפוך למסוגל לפעולות, שהן בדרך כלל בלתי אפשריות." (7)

האלטרנטיבה להתפרעות היא הגסיסה (going dead). לואן מייחס זאת לנסיגה הסכיזואידיית. אולם אני מעדיף להדגיש את האלטרנטיבה למגננה הפרנואידיית, שיש בתגובה הדיכאונית. הרי באיזו תגובת אופי כוח הרצון משותק ככל האפשר, עדי כדי כך שהגוף הופך ל'בלתי מסוגל לפעולות פשוטות', אם לא באופי הדיכאוני?

כשם שבשלב ההתקשרות שני דפוסי התגובה העיקריים לאימת אי הקיום הופכיים זה לזה, כך התגובה הפרנואודית והתגובה הדיכאונית מנוגדות, ובו בזמן סובלות מהזנה גרועה של אותו השורש. אולם, בעוד שהאדם הפרנואידי מנסה לירוק החוצה את הטעם הרע, ולהאשים את העולם ברוע, תוך הכחשת קיום הרוע בתוך עצמו, האדם הדיכאוני מזדהה עם הטעם הרע, ומאשים את עצמו או את גופו. אם התגובה הפרנואידיית קורסת, האדם שוקע חזרה אל תוך השפלה וחולשה הנובעים מהמניעה האוראלית או מהרדיפה האוראלית ממנה סבל. מצד שני, אם אדם דכאוני נכנס לשלב המניה (mania), הוא עשוי לפתח אשליית גדלות ותחושת כל יכול עשירות לא פחות משל האדם הפרנואידי.

באופן דומה, סכטזמן ציין, כיצד נסיקתו של ד"ר שרבר "אל עבר אידיאליים גבוהים של מוסר, יכולה להיות דרכו להתכחש או לברוח מ'רגשות דיכאון' מאיימים. בעשייתו כן, הוא עשוי לנקוט ב'הגנה מאנית', אם להשתמש במונח של הפסיכואנליטים האנגלים מלאני קליין ודונאלד וויניקוט (16).

לייק אכן מציע שההבדל בין האשמת העולם הפרנואידי, לבין ההאשמה העצמית של הדכאוני, הוא בסף העמידות ללחץ. אני מאמין שהטראומה של הפרנואיד חמורה יותר, כיוון שהיא קרתה בשלב מוקדם יותר במחזור החיים. וויניקוט טוען, שההרגשה הפרנואידית יכולה להתחיל מהיום הראשון לחיים, בעוד שבסיס הדיכאון יכול להיות מתוארך מהמחצית השנייה של השנה הראשונה או מאוחר יותר (12, עמ' 112).

מצבים דיכאוניים מערבים תחושה של אובדן, בעוד שהחוויה הבסיסית של הפרנואיד היא שמה שהיה לו הוא כל כך חסר ערך, עד שהוא רוצה להיפטר ממנו בהקדם האפשרי. לואן הציג בברור את הקוטביות שבין תגובות הפרנואיד והדיכאוני כאשר כתב:

"כדי לשמור על שפיות דעת ולשרוד, הילד מוכרח לראות את אמו באור חיובי. לשם כך הוא מפריד מאישיותה את התנהגותה ההרסנית הברורה, ומשליכה על 'האם הרעה'. מאוחר יותר, כאשר המציאות מוכיחה שאין שתי אימהות, הילד סופג אל תוך עצמו את ההיבטים השליליים. הילד רואה עצמו כפושע או כמפלצת, ובמין עיוות גורל מתנהג בהתאם, כדי להיות ראוי לכאב אותו הוא חווה" (8).

אובדן זעם

הפסיכיאטריה מבחינה בין שני סוגים של דיכאון, האחד נקרא דיכאון תגובתי (agitated or reactive depression)¹⁰ והשני הוא דיכאון פנימי (endogenous or retarded depression)¹¹.

לייק סיכם את מאפייניהם, והסיק שהבחנה זו אכן תקפה. דיכאון תגובתי מערב יותר תסיסה (agitation) וחרדה, והוא קשור לזעם כלפי האם, שקבור לו עמוק. הצורה האחרת של הדיכאון מאופיינת במערכת אנרגטית חלשה וקשורה לסימפטומים היפוכונדרים. המצב הבולט אצל הילד יכול להיות מתואר באופן הבא:

"רגשות שונים עולים אצל הפעוט כאשר הוא מבחין בדמות, שאינה מספקת לו כראוי הזנה וטיפול או מבחין בשדיה הנשחקים. הרגש כלפי דמות מקפחת זו הוא של 'שנאה' כאשר אינה נותנת, 'קנאה' כאשר היא שומרת זאת לעצמה, 'קנאות' כאשר נראה שהיא נותנת את עצמה או את שדיה לאחרים. אם הקנאה והקנאות היו מאופיינים בפאסיביות, היה מתאים יותר לכנותם חמדנות. אולם, הם נושאים בתוכם משמעויות לוואי הרסניות. כאשר רגשות השנאה, קנאה וקנאות האגרסיביים מופנים חזרה כלפי העצמי על ידי הפחד, דפוס הדיכאון שנוצר מאופיין בפיגור וחסרה בו חרדה ויטאלית (vital anxiety)¹²". (6, עמ' 173).

¹⁰ דיכאון תגובתי מתפתח בעקבות אירועים חיצוניים כמו אבדן, פרידה, כישלון, בעיות בריאות ועוד
¹¹ דיכאון פנימי (אנדוגני) מתפרץ כתוצאה מגורמים ביולוגיים, לעיתים ללא קשר באירועים חיצוניים ונסיבות החיים
¹² vital anxiety - חרדה עם בסיס ביולוגי.

להגנה הפרנואידי יוחסה דמות הזאב, ששערותיו סומרות כדי להדוף איום רודף. סיפורה של "כיפה אדומה" הוא סיוט פרנואידי דיכאוני, כיוון שהזאב הוא גם הזולל: "בניסיון להתגבר על הפירוד ממקור האספקה החיונית, נרקמת פנטזיה של בעלות על מקור זה, ובה תמונה של חזה שופע בחלב, שניתן לבלוע אותו. אולם אם החזה אינו מתמסר, כדי שאפשר יהיה למצוץ ממנו את החלב, מתעוררת להיטות כלפיו, ודחף לנשוך את השדיים ולהיאחז בהם, תוך אשליה, שניתן להחזיק בהם לתמיד מבלי שיילקחו שוב". (6) כאשר הפעוט חווה חוויות טובות מספיק עם אימו בתקופה המוקדמת, תהיה ברשותו מערכת אנרגטית חזקה דיה, וכן תחושת זהות עצמית, שיעזרו לו למקד בצורה יותר מודעת את זעמו כלפי אמו כמקור התסכול. התסכול יכול להיווצר כאשר לפתע יש ניסיון לגמול אותו מהניקה, או כאשר האם מתחילה להירתע מהילד כשהאינטראקציה שלו עם החזה הופכת לאישית מדי. חווית הזעם קשה מנשוא, כיוון שהיא נחוות כ"רציחת מקור החיים עצמו" כדברי לייק.

בירן כריסטיאנסן (Bjorn Christiansen) תיאר את תהליך הגמילה במילים הבאות: "ניסיון הגמילה יכול לגרום למספר מצבים קריטיים. אם זה לא מתנהל בגמישות ובהתאם להתפתחות והגדילה של הילד, וסיום הניקה הוא תחת אווירה של חוסר סבלנות ומתח, הדחף לנשוך יתעורר בקלות. המתיחות וחוסר הביטחון, שייתכן שהאם חוותה מלכתחילה, יגרמו לכך, שחוסר הנוחות רק יגבר, וישודר חזרה אל הילד. אם האם נסוגה כאשר הילד נושך או מנסה לנשוך, הילד עלול לפרש את המצב, כי לא זו בלבד שיש איום על אספקת המזון, אלא גם עצם קיומו עומד בסכנה. "צמיחת השיניים והשליטה המתגברת על שרירי הלסת מאפשרות לילד לנשוך. יכולת נרכשת חדשה זו, יכולה בקלות להפוך לחרב פיפיות"^ט, בכל מה שקשור לילד. לעיתים קרובות, הנטייה של ילדים קטנים לנשוך באגרסיבית אינה מתקבלת בברכה. הדחף לנשוך כתגובה לתסכולים יכול להפוך בקלות לבומרנג, שמכה חזרה כתסכולים ואיומים חדשים. הבומרנג עובד כך, שהכעס והנשיכה המכוונים כלפי חוץ ננשכים בחזרה ומופנמים בפנים. זעם המופנה כלפי העצמי הופך לרגשות אשם ללא מוצא. האדם המדוכא מלא ב"רגשות אשם בעקבות כל פעילות המערבת עוקצנות (biting), השמצות (back-biting) או לגלגנות, בהן המטופל 'נעץ שיניו' במישהו. במצבים כאלו, פעולת הנקם, נחוות כראויה לעונש, ומלווה ב'חרטה' והלקאה עצמית... כאשר האם ה'רעה' ושדיה, אינם נגישים בשעה של צורך חיוני, הם מסומנים ב'שחור' ומותקפים מנטאלית. כשהאם חוזרת, ואף לפני כן בעת שהחרדה רבה מדי, בליעתם בפנטזיה הכרחית, כדי שניתן יהיה לסלקם מטווח הראיה.

תוספות של המתרגמת:

^ט חרב פיפיות- חרב חדה משני צדדיה

השפה עצמה מבטאת עובדה זו. עליך 'לשמור בבטן' זעם, ולבלוע כעס... מערכת העצבים האוטונומית מקצינה את התחושה, שיש משהו רע והרסני בתוכי, בכך שהיא מפרה את שלוות העיכול בהחדירה לתוכה את רשמי הזעם. הדבר גורר קשיי עיכול (dyspepsia)³ וגורם ל"קיבה עצבנית". קל לראות מדוע האדם הבוגר, היודע שסרטן הורס את הגוף כמין רוע מבפנים, מפרש את רגש ההרסנות הדיכאוני שהוא נאלץ לבלוע פנימה, כאילו יש לו גידול סרטני חשוך מרפא". (6, עמ' 119)

בעוד שאכילה כפייתית מיוחסת בדרך כלל להגנה הפרנואידיית, הסירוב הכפייתי לאכול נפוץ במצב הדיכאוני. אוטו פניצ'ל הצביע ש"לא זאת בלבד שהסירוב לאכול הוא הסימפטום הנפוץ ביותר של המלנכוליה, אלא הוא נצמד לכל דיכאון". (2) מידת אי-האכילה תלויה בעוצמת הדיכאון, וביעילות אמצעי הנגד שננקטים. בחורה דיכאונית שהכרתי אכלה את המינימום הדרוש, כדי להחזיקה בחיים: אוכל לא סיפק לה כל הנאה, והיה עליה לגייס באי רצון כל קורטוב של אנרגיה, כדי שתוכל להאכיל את עצמה. ברקע שלה הייתה אימא, שהשתמשה במניעת האוכל כאמצעי רגיל, כדי לגרום לביתה להתנהג כראוי, עד לכדי נעילת כל ארונות המטבח. הילד המקופח שגדל בבית שכזה כמו אומר, כפי שאחת המטופלות של לייק אכן אמרה, "לא ניתן להאשים אותי ללא הצדקה, בכך שאכלתי משהו, כאשר קל לראות שכמעט איני אוכלת כלל". אף מסתתר מעשה נקם חבוי, "הואיל ואינך מאכיל אותי, אעשה מעט ככל האפשר, כדי להאכיל את עצמי".

מצד שני, אם הכמיהה האוראלית יכולה להיות מועתקת מאנשים לחפצים, עזיבתו של מקור אהבה תפוצה על ידי שאיבת אותו החוסר מחפצים. זהו דפוס תגובה שבייקר כינה "האוראלי הבלתי מסופק" (oral-unsatisfied). בהמשך לכך, לייק תיאר מטופלת שלא קיבלה אהבה מבעלה באופן הבא:

"היא אפתה לעצמה שלוש עוגות שכבות, ממולאות בקרם, ואכלה אותם לבדה. רופאה ציין בפני, שיש סימנים ברורים לכך שהיא יוצאת מהדיכאון, כיוון שהיא יכולה לעבור על יד חנות ממתקים מבלי להיכנע לדחף להיכנס פנימה, לקנות חפיסת שוקולד ולאכולה בבת אחת, דבר אותו עשתה בעבר." (6, עמ' 118)

יגון ואשמה

במצב הדיכאוני שני מרכיבים. האחד, תחושת המחסור והריקנות, והשני הוא הזעם שמכרסם מבפנים: היגון והאבל על האובדן או החוסר של תחושת החיות (שעל פי לואן זו היא הסיבה האמיתית ליגון של הדיכאוני), ותחושת אשמה על המחאה הכעושה. שתי צורות הדיכאון שמוכרות קלינית קשורות לשני המרכיבים הללו, אם כי שניהם יכולים להתקיים יחד

³ dyspepsia - מונח שמתאר מגוון של תסמינים שנובעים מאכילה, כגון צרבת, גזים ועוד

ולתערבב עם ההגנות של כל אדם. עם זאת, דרך ההתמודדות עם אובדן ועם תחושות אשמה לוקחת כיוונים שונים. הבסיס של הסיפוק בהזנה ובטיפוח (sustenance) היא להתממש (fulfilled), אך "להתממש זה להתמלא לגמרי (filled full), וזה אומר בטן מלאה באוכל טוב או בתחושות טובות". (8, עמ' 49)

לואן תאר (4) את המבנה האנרגטי של האופי האוראלי כמו שק ריק. השק הריק מבטא את האיכות האנרגטית של החזה הריק, שהמצב נגרם בגללו באופן סמלי או פשוטו כמשמעו. אדם במצב כזה חש, שהוא זקוק למשהו חיצוני, תחליף לחלב, שימלא אותו וינפח אותו. אולם האדם הבוגר אינו עוד ילד ותחליפי אספקה אוראלית כמו מזון, משקה, וסמים אליהם הוא עלול להתמכר, אינם יכולים לבוא במקום התמיכה הפיסית שהייתה חסרה לו בילדותו. מה שהוא צריך זה את אותה אגרסיביות הדרושה, כדי לספק לעצמו קשרים תומכי-חיים משלו. זה דורש ניתוב האנרגיה לפריקתה כלפי חוץ וכלפי מטה, בתפקוד מוטורי חי, שהוא הבסיס להישג הנובע מחקירה. הנטייה האוראלית לניפוח היא הפוכה לגמרי:-

"במצב הדיכאוני האגו כבול לגוף הקורס, בשל הצפת תחושות של חוסר אונים וייאוש. הוא נאבק להשתחרר, וכשזה קורה, הוא עולה בתחושת ניצחון כמו בלון גז שהשתחרר מאחיזתו של הילד, ושהולך ותופח ככל שהוא עולה מעלה. במצב המאני יש עליה בעוררות (excitation) או בטעינה האנרגטית, אולם היא מוגבלת לראש ולמעטפת הגוף, ששם היא מפעילה את מערכת השרירים הרצונית, וגורמת להיפראקטיביות ולפטפט יתר. כיוון זרימה זה, שהוא כלפי מעלה במקום מטה, אינו מוביל לפריקה, המתרחשת בקצה התחתון של הגוף. במקום זאת, זה משמש כדי להפנות את תשומת הלב אל האדם, ומהווה ניסיון לשחזר את תחושת כל היכול הילדותית שאבדה טרם עת." (8, עמ' 42)

מצד שני, דרך ההתמודדות עם הטלת האשמה, תלויה בשאלה האם היא מושמת על הגוף או חלק ממנו, או שכל העצמי הוא מושא להאשמה. היפוכונדריה נמצאת באמצע הדרך בין ההאשמות הפרנואידיות כלפי אחרים, לבין הפניתן כנגד העצמי כמו במקרה של הדיכאוני.

"הדיווח על הסימפטומים מאופיין במין הטלת אשמה על הגוף... אמירה כמו 'עליי' לפקח על העיכול, המעיים, או ביותר כלליות על כוחי' מבטאת את המבט הבוחן, שבכוננות מתמדת, המאפיין את ההגנות הפרנואידיות. להבדיל, יתכן שהתארים יהיו בסגנון התואר 'חלש'. 'זהו ליבי החלש, או הגב, או העצבים'... בין אם זה במובן הפיזי, שכלי, או רגשי, ובין אם זה בקשר לאיבר מסוים, קיימות הצהרות גלויות של תחושת 'תשישות', 'היסחטות', 'סירוס', 'עקירה', 'נכות', 'התעלפות', 'צליעה', 'בחילה', 'רפיון' או 'חולשה'" (6, עמ' 1079)

כשם שהאדם הפרנואיד מתמודד עם תחושות הרוע על ידי פליטתם החוצה מגוף, ההיפוכונדר מפנה אותם לחלקי גוף, שהוא מאמין שהם האחראים לסבלו, ומחפש לסלקם.

"הוא חייב לסלקם החוצה מגופו", 'להיפטר מהם', ו'שייקחו אותם מיד'" פנטזיית מגננה זו מסבירה את נכונותם להיכנס לניתוח גדול, שבו מוסרים איברים במלואם או בחלקם " (6, עמ' 1093)

אם, לעומת זאת, מופנית האשמה אל העצמי כולו, קיימת תחושה, שהמחסור באהבה הוא תוצאה של המעשים הרעים. נוצר המצב הבא אותו מתארת מלאני קליין:

"האבל הוא על החזה וכל מה שהחזה והחלב מייצגים עבור הילד: דהיינו אהבה, טוב-לב, וביטחון. התינוק חש שאיבד את כל אלו, והיה זה באשמת התאוותנות הבלתי נשלטת שלו הפנטזיות ההרסניות והדחפים שהופנו כלפי שדי האם".

לואן הצביע על חוסר ההיגיון המוזר, שהוביל את מלאני קליין להאמין, שהעוינות היא הראשונית והאובדן הוא המשני, כאשר למעשה הסדר ההפוך הוא הנכון. אולם זה בדיוק הדרך שבה הילד רואה זאת. אם אוכל או אהבה אינם בנמצא כעונש על התנהגות רעה, התקווה היחידה להשיב אותם היא התנהגות טובה. התשובה לאשמה יכולה להיות אר ורק התנהגות מכפרת. מרגע זה, התנהגות הילד הופכת למין תשלום, שמחזיר את הסיכוי לקבל את האהבה כגמול. מעתה אהבה אינה משהו, שאפשר להישען אליו באמון, אלא יש לעבוד בשבילו כמין חובה. מהות האשמה היא תחושת חוב כלפי משהו. אם הדיכאוני מחפש לשלם את חובו, הוא נלכד במעגל סגור של עבודה כפייתית. אולם אם הוא מזהה נכונה, שלא משנה כמה קשה הוא יעמול, האהבה לה הוא זקוק אינה קרבה, ולא ניתן לשקמה אלא היא אבודה (מבחינת הדרך שבה הוא נהנה ממנה) לתמיד, לא נותר לו כל נתיב מילוט מפני תחושת אשמה והלקאה העצמית. עם זאת, הדבר מתרחש במעבר מהתלות אל שלב, שבו הילד אמור לגדול למידה מסוימת של חוסר תלות באימו.

חלק חמישי: חקירה ודיכוי: המאבק להישגים

העמדות הסכיזואידית-היסטרית והפרנואידי-דיכאונית יכולות להתקיים כל אחת בנפרד או בו זמנית אצל אותו האדם. ניתן למצוא אנשים דיכאוניים שלהם מרכיב סכיזואידי חזק, או אנשים היסטריים, שבמבנה שלהם יש מאפיינים פרנואידיים. כל אחת מהגנות אלו או שילובן, הקשורות לשלבים הראשונים במחזור הבשלות, עשויות להוות את הבסיס להגנות, הקשורות לשלב השלישי והרביעי של המחזור, כמו גם להשפיע על עיצובן.

מה הם מאפייני השלב השלישי, הוא שלב החקירה? המשמעות המילולית של מושג החקירה הוא "להינתך" ("to flow out"). עדויות להתנהגות חקרנית נמצאו אפילו אצל חד-תאים כמו אמבה. חיות מפותחות יותר עוסקות בדרך כלל בחקירת מרחב המחיה. במקרה של יונקים, שאצלם תקופת ההתקשרות עם האם ממושכת, השלב המרכזי של החקירה מתחיל מרגע שהוולד הופך לנייד. ניידות זו תלויה כמובן ביכולת ללכת, שבעזרתה נעשה

הצעד הראשון אל עבר העולם, תוך התרחקות מהאם. בדין אודות התנהגות החקירה, זיאולוג מגלסגאו (Glasgow) בשם אנת'וני ברנט (Anthony Barnett), הכיר בכך ש: "התנהגות מסוג זה תלויה בהתמצאות (אוריינטציה) שאינה מקובעת, ובכך שישנה חוסר

תלות בדרישות הסביבה המיידית". (21)

אלכסנדר לואן הציע, שהזכויות להיות חופשי ולהיות עצמאי הן בסיסיות, ודיכויים מוביל לתגובות אופי פסיכופתיות ומזוכיסטיות בהתאם. עבור לואן, החופש מוגדר בכך, שהילד אינו כפוף לצורכיהם של אחרים, ובמיוחד בכך שאינו נתון לשליטת הוריו. את העצמאות הוא מייחס ליכולת של הילד לפתח הדגשה של האני ועמידה על זכויותיו (self-assertion) על ידי התנגדות לדרישות ההורים. אין זה נהיר עבורי במה שונה החופש מהעצמאות. כמו אנת'וני ברנט, גם אני מעדיף להתבונן בהם, כשני היבטים של הצורך לחקור את הסביבה ולבצע החלטות לגביה. מכאן סלולה הדרך לראיית המגננות הפסיכופתיות והמזוכיסטיות כתגובות קוטביות כנגד הדיכוי, שהוא המחסום העיקרי העומד בפני החקירה.

לואן מקשר את הדיכוי לאירועים, שמתרחשים בין השנה הראשונה לשלישית לחיים. "זה נובע מאימא שנוטה להגנת-יתר, חרדת יתר, והשגחת-יתר. הדאגה החומרית לרווחתו של הילד באה במקום העדינות והחום, החשובים כל כך לפיתוח עצמאותו ההולכת וגדלה של האינדיבידואל החדש. במילים אחרות, במקום לשמש כאם (mothering) האם הופכת לחונקת (smothering), בשל חרדה והתעניינות בתפקוד המעיים, האכלה בכוח, והתמקדות קנאית בכך שהילד לא יפגע פיסית. כל זה נעשה בשם האהבה, אולם התוצאה היא שהאגו המתפתח של הילד עובר דיכוי. התנגדותו ונטיית המרד שלו מוכחדים, כמו גם האסרטיביות והבקרה העצמית שהופכים לאסורים. רוח הילד נמחצת תחת משפטים כמו 'אימא יודעת הכי טוב'. " (4)

בשני השלבים המוקדמים של ההתקשרות וההזנה וטיפול, המושג "דחק אל מעבר לסף" (trans-marginal stressing) שימש כדי להבחין בין שתי תגובות אופי קוטביות. סוג התגובה האחד מתבטא במחאה פעילה, ואילו השני מאופיין במחאה פסיבית יותר. באופן דומה, כתגובה לסכנת הדיכוי של צרכי החקירה, לילד בחירה בין שתי צורות תגובה, כאשר התגובה הנבחרת תלויה למדי בחומרת הדחק. קיים כאן מאבק בסיסי לכוח. במאבק הכוחות מול הילד, אם ההורה מצליח לשבור את רצון הילד ולמחוץ את רוחו, תיווצר מגננת אופי מזוכיסטית טיפוסית. אם לעומת זאת הילד מצליח לכפות את כוחו ושליטתו, הונח הבסיס לדפוס תגובה פסיכופאטי.

האיום הבסיסי לחילוף החומרים האנרגטי הוא שהפעימה לאורך הגוף תמחץ או תעוות. בדפוס המזוכיסטי, הדבר יוביל לדחיסת האנרגיה אל המקטעים (סגמנטים) הנמוכים בגוף, כך שרצפת האגן קופאת ונדחסת, ונוצר עיקום יתר של הגוף. אפשרות אחרת היא,

שהאנרגיה תועתק כלפי מעלה לסגמנטים הגבוהים, תוך התרחבות של אזורי הראש והחזה. בשני המקרים נוצר מצב שבו המאגר המרכזי, הממוקם באחד מקצות הגוף נתון ללחץ כזה, שמעוות את צורת הגוף האורכית במידה רבה מזו שבמבנים האחרים.

אנאליות וכושר התנועה

שני דפוסי התגובה שהוזכרו מתגבשים בתקופה אותה כינה פרויד התקופה האנאלית. ביוון כריסטיאנסן תיאר את הקשר שבין אנאליות לבין פעולת החקירה באופן הבא:

"תהליך הפרשת הצואה הוא יותר מחוויית הנאה פסיבית. עבור הילד, נראה שהוא מייצג ערוץ קשר חדש עם הסביבה. תוצרי ההפרשה מעוררים אצל הילד עניין חיובי המערב טעם ריח ומגע, והתהליך במובנו הרחב נראה כניצנים של מעבדת ניסויים חדשה לגילוי עצמי. דרך שחרור התוצר האנאלי, המהווה חלק מהילד, הוא לומד לשחרר ולהרפות (let go), כמו גם להתיר את הקשר הסימביוטי עם אמו".

התקופה, שבה הילד מתיר את הקשר שלו עם אימו, באה במקביל לתקופת ההליכה. גרדה בויסן מתארת זאת במילים הבאות:

"להנאה שבבעיטה ובאסרטיביות קשר חזק לזרמים גופניים המגיעים לשרירי העכוז, המהווים את הנקודה שבה מתחילה 'עמידה על רגליך שלך'. הם זוקפים את הגוף, הופכים אותו לעצמאי וגם זוקפים את הצוואר. הדבר מאפשר תחושת עצמי, וכן תחושת עצמאות, ערך-עצמי (self-worth), וערך כיצור נפרד. התהליך גם הופך את הנשימה לחופשית יותר, ואת היציבה לזקופה וגאה, המקרינה כבוד טבעי, האופייני להתנהגות של אדם עצמאי"

(18c)

הליכה מהנה היא תוצאת הפשרה בין התמסרות לכוח המשיכה, לבין החזקה כנגדו. ויותר מוגזם לכוח המשיכה משמעותו נפילה וקריסה. לעומת זאת, החזקה כלפי מעלה, שהיא מוגזמת, משפיעה על התנוחה בצורה כזו, שהאדם כמו תלוי באוויר. שניהם מפריעים להליכה הטבעית, כמו גם ליכולת לעמוד מקורקע, או לנוע בקלות על פני האדמה. רפיון רב מדי קשור לשרירים היפוטוניים^{כא}, ואילו היתלות למעלה קשורה לשרירים בהיפרטוניה^{כב}. טריגב בראטוי (Trygve Braatoy) מתאר את הקשר, שבין היציבה לבין התפקוד האנאלי בדרך הבאה:

תוספות של המתרגמת:

^{כא} היפוטוניה-תת מתח, ירידה במתח השרירים.
^{כב} היפרטוניה-יתר מתח, שריר בעל מתח גבוה מן התקין

" הבעייתיות בחינוך לשליטה בצרכים, הנעשה טרם עת, היא שהניסיון ללמד את הילד התייחסות משתנה (דיפרנציאלית) למנגנוני הסוגרים (sphincter)²³, מתנהלת בזמן שבו עדיין לא מתאפשרת הרפיה של שרירי הסוגרים, מבלי שלשם כך תהיה גם הרפיה של הגפיים התחתונות. מסיבה זו, בגיל זה כשיושבים על הסיר, ההרפיה מערבת הסתכנות בנפילה לתוכו. לאור זה, עקשנות הילד במצבים מסוג זה מבוססת על מניעים לא מבוטלים" (22, עמ' 173)

לואן אף הראה, כיצד העובדה, שמאלצים את הילד להשתמש בשרירים של הישבן והירכיים, כדי שירכוש שליטה אנאלית, מוביל לחוסר תנועתיות ברגליים, ולהפרעות בהליכה ובתהליך הקרקוע.

אם כן, יכולת הילד לחקור על פי תנאיו, עומדת ביסוד ההנאה הטבעית, המתלווה לרכישת הישג. ההנאה המרכזית כאן קשורה לעשייה ולפעולה (doing and making), וכן לעיצוב וליצירת צורה (shaping and forming):

"הילד מפגין התעניינות הולכת וגדלה לשחק עם חפצים, לפרק צעצועים, ולאחר מכן להרכיבם מחדש, למלא דבר מה ואז לרוקנו, לבנות ולהרוס" (15 עמ' 112)

אלו הם ניצניהם הראשונים של האומנות והמדע, שורשי המשחק והבסיס לתחושת הסיפוק בעבודה פורה: "תוצר ההפרשות של הילד היא צורת היצרנות (פרודוקטיביות) הראשונה שלו. תהליך עשיית הצרכים לכשעצמו מספק קרקע ניסויית מרכזית לשליטתו העצמית.

תוצר ההפרשות מעורר עניין, תחילה כמשהו, שיש לשחרר אחיזה ממנו, ולאחר מכן כמשהו אותו הוא יכול לתמרן, ולהחליט לגביו. התפעול שלו וההחלטות לגביו מרמזות על כך, שמתחילה להתגבש אוטונומיה פנימית... למרות ששליטה על הנושאים האנאליים היא היבט חשוב בהחלט, היא וודאי רק חלק מהעניין הכללי, שהוא השליטה המוטורית והנפשית של הילד. (15 עמ' 4-113)

תגובות אופי, המתפתחות בשלב החקירה, עולות מהמאבק אחר שליטה. הילד עשוי לציית להוריו, ולמראית עין יקבל עליו את המרות והדיכוי. אפשרות אחרת היא, שהוא יתנגד ויתבע את שליטתו, כדי לרכוש כוח על הוריו. קיימת גם אפשרות שלישית המורכבת מהשניים האחרים: הילד משיג עצמאות מותנית מהוריו, על ידי שימוש באנרגיית השליטה כנגדו, בכך שהוא מפעיל כלפי עצמו בקרה ושליטה.

הפיוס המזכיסטי והאיום הפסיכופאתי

²³ sphincter - טבעת שרירית סביב פתח או מעבר בגוף שפועלת כמסתם: התכווצות הסוגר סוגרת את הפתח באופן חלקי או מלא. סוגרים נמצאים, לדוגמה, סביב פי הטבעת ובפתח שבין הקיבה לתריסרון.

הדינאמיקות האנרגטיות שבבסיס האופי המזוכיסטי הותוו בבהירות רבה על ידי רייך (1), ולאן העמיק והרחיב את הבנתנו לגבי דינאמיקות אלו. (4) ההסברים אודות המזוכיזם, שנתן רייך, מבוססים על הגילוי של פרויד "שמזוכיזם וסדיזם אינם יוצרים אנטייתזה⁷² מוחלטת, שבה האחד לעולם לא מתקיים עם האחר, אלא הם יכולים להתחלף זה עם זה". רייך ראה מערכת יחסים זו במונחים של "אנטייתזה דיאלקטית⁷³". הוא טען שאגרסיביות סדיסטית אינה מוגבלת לשלב האנאלי, כפי שפרויד הניח תחילה. הוא עשה הבחנה בין סוגים שונים של סדיזם. כך סדיזם אוראלי נובע מתסכול ביניקה (במאמר זה הוא מקושר לאנטייתזה של הפרנואידי-דכאוני). סדיזם אנאלי מבוסס על תסכול בהנאה האנאלית, שבעקבותיו מתעורר דחף להכות, לדרוך על אחרים, ולפעול בכוחניות יתר (במאמר זה הוא מקושר לאנטייתזה המזוכיסטית-פסיכופתית). הסדיזם הפאלי מבוסס על תסכול בהנאה הגניטאלית, הקשור לחסימות בשלב הרביעי של מחזור הבשלות. שלוש צורות הסדיזם קשורות זו לזו, כך שבדפוס האופי הפאלי (שיתואר בהמשך) נמצא תכופות תת-מבנה פסיכופאטי או פרנואידי. רבות לא נכתב על האופי הפסיכופאטי, כיוון שנדיר לראותו מגיע לטיפול. הסיבה לכך היא, שהמערך הטיפולי יעמיד אותו במצב, שבו הוא אינו על העליונה. האדם הפסיכופאטי מגיב לאיום הדיכוי (suppression) על ידי עריצות (oppression). הוא פועל כנגד הניסיון לרסקו, בכך שהוא הופך לשתלן ולשחצן. ספרו המעניין של צ'ארלס ריקרופט (Charles Rycroft) על "חרדה ונירוזה" ("Anxiety and Neurosis"), מנסה להסתכל על תגובות אופי במונחים של תגובות ביולוגיות לדחק. הוא מבחין בין הגנות הלוברשות צורה של התקפה, אותן הוא מייחס ל-'מגננה כפייתית' (obsessional defense), לבין הגנות בצורה של כניעה. ניתן לראות בברור שהסבריו מכסים היבטים של הצורך הפסיכופאטי לשלוט על אחרים והצורך של האופי הכפייתי לשלוט בעצמו.

"בניסיון להתמודד עם החרדה הטבועה בכל הקשרים האנושיים, המגננה הכפייתית מתייחסת לנטיות הספונטאניות שלו או של אחרים, כפולשים מסוכנים המנסים להיכנס לטריטוריה עליה הוא רכש שליטה וידע מוחלטים. במקרים אלו, מופעלת המגננה כלפי הפולשים, בדומה לחיות התוקפות כל מי שמנסה לפלוש אליהן לטריטוריה, בניסיון לגרשו או כדי לאלצו להיכנע. כאשר הפולש הוא למעשה חלק מנוכר של העצמי, תגובת המתקפה מתבטאת בדיכוי. כאשר תגובתו הספונטאנית של האחר היא זו שמזוהה כפלישה, הדבר יוביל לניסיון השתלטות ולהתכחשות למציאות, שבה הם למעשה 'סוכנים חופשיים'". (12)

תוספות של המתרגמת:

⁷² אנטייתזה - ניגוד ישיר או הפך מדויק למשהו. לדוגמה: גיהנום אנטייתזה לגן עדן; אי-סדר אנטייתזה לסדר.
⁷³ דיאלקטיקה - הנמקה לוגית; תורה פילוסופית הדוגלת בכך שהמציאות משתנה כל הזמן.

מומחי אתולוגיה¹² חקרו את דפוסי התגובה של חיות, ובמיוחד את תנועותיהן התכליתיות (intention-movements). (21) הם הבחינו בין תנועות-תכלית מאיימות, בעת פלישה לטריטוריה, לבין תנועות תכלית של פיוס כאשר החיה נקלעת לטריטוריה של חיה אחרת. כשהחיה נמצאת בגבולות או בקצה הטריטוריה שלה, יש גם כן פעילויות התקה (displacement-activities), כיוון שהחיה לכודה בין איום לפיוס. בהקשר של התפתחות תגובות אופי, ניתן להתייחס לקרב על שליטה, שבין הילד להוריו, כמלחמה על טריטוריה. תחום ההתמודדות הראשון של הילד הוא גופו שלו, ומאוחר יותר זהו המרחב שהוא מחפש לחוקרו. אם הילד מקבל את תביעות ההורה החונק או הכופה, הוא ויתר על טריטוריה חיונית. אם לעומת זאת הילד כופה את שליטתו, הוא עלול לאיים על זכויות הוריו. ההזדהות עם תחושות אשמה ובושה של המזוכיסט באה להסתיר את נטיותיו, המנוגדות לטינה ולהאשמה. במקרה של הפסיכופאת מתרחש דבר הפוך. לואן תאר את המאבק לשליטה, שבין הילד להוריו, במונחים הבאים: "ההשתדלות לא לתת לילד, שהדברים יהיו בדרכו שלו, הופכת לעניין עקרוני. הילד עשוי לחוש באנטגוניזם ולהגיב לכך באגרסיביות-יתר. מרגע שקווי הקונפליקט הותוו, תוצאת המאבק אינה אחרת מאשר אסון. אם ההורים נכנעים מתוך תחושות אשמה או כדי להשתיק את הילד, הם יפנקו אותו יתר על המידה. תחושת החולשה תגרום לכך, שבפעם הבאה הם ינסו להיות נוקשים יותר. אולם הילד, שלמד שהוא יכול להשיג את שלו, בכך שיצור מטרד, ילחם חזרה במרץ רב יותר. זהו מאבק בלתי-נגמר, שבו יד ההורים לעיתים על העליונה ובאחרים הם נכנעים לילד. גם עבור הילד הנושא הופך לעניין עקרוני- כעיקרון הוא יתנגד לכל דרישה מצד הוריו. "ילד, שגדל בבית שכזה, אינו מפתח אמון בחיים. הוא למד, שהוא יכול להשיג את מה שהוא רוצה רק על ידי שיצעק חזק יותר או יערים על אחרים. אולם יריבו הם אותם האנשים שלאהבתם הוא זקוק, ונכללים שם גם כל האנשים שהוא חושק באינטימיות איתם. הוא גם למד, כיצד להפעיל מניפולציה על אנשים, על ידי גרימת רגשות אשם, והוא ישתמש בשיטה זו כאשר הפגנת שרירים והפחדה אינם משיגים את המטרה. מתוך חוויות שכאלו עלולה להתפתח נטייה סדו-מזוכיסטית". (8, עמ' 164)

קשר סדו-מזוכיסטי מדגים את הקוטביות של שלב החקירה. האופי הפסיכופאתי והאופי המזוכיסטי, הם הפנים והחוץ אחד של השני. מתחת לכניעתו של כל מזוכיסט, מסתתרת איבה קבורה ודחף מודחק לשליטה, שאצל האדם הפסיכופאתי גלויים ופומביים. ומתחת

תוספות של המתרגמת:

¹² Ethology - חקר דפוסי התנהגות של בע"ח בסביבתם הטבעית

לשתלטנות של הפסיכופת מסתתר הפחד מפני קריסה והשפלה. אי לכך המאבק והקשר שביניהם, מתנהל באופן הבא:

המזוכיסט מרוסק, והפסיכופת מרסק. המזוכיסט מוותר וסובל, כדי שהשלום והשקט יישמרו, ואילו הפסיכופת ישלוט ויגרום סבל לאחרים, כדי לצאת מנצח במלחמתו. אם ידחפו את המזוכיסט רחוק מדי או הוא מרגיש מאוים מדי, הוא עשוי להפוך למרסק, אך לא לאורך זמן. הוא מעדיף לשכנע או להניע אותך למה שהוא רוצה, ואז להפוך לפייסני. אסור לפסיכופת להפסיד, והמזוכיסט אינו יכול לנצח. הפסיכופת מזלזל באנשים. הוא דורך עליהם ורומס אותם, ואין לו כבוד לצורכי אחרים. המזוכיסט נסחף לתוך 'דיכאון' מזוכיסטי, ומתנהג כאדם מוכה. כל דיכוי גורם לו להשפלה עצומה ולאובדן כבודו. הגנת המזוכיסט היא בהשפלת אחרים. הוא חושק בקרבה ואינטימיות, אך עוינותו מונעת זאת. המזוכיסט מכופף, צונח מטה, כורע מתחת, ואילו הפסיכופת נתלה על אנשים, דוחק אותם, ודורך עליהם. המזוכיסט מוכן למסור את חייו למען מישהו אחר, כדי להוכיח את אהבתו. וחיי הפסיכופת עוברים בציפייה שאחרים יתנו לו את מה שהוא דורש לקבל.

אולם ההתמוטטות המזוכיסטית נמנעת על ידי מאמץ כפייתי, שמסגל למגנות האופי המזוכיסטיות היבט כפייתי. הדבר מסביר מדוע המזוכיסט מאופיין בו בזמן בניסיון לרצות אחרים, כפי שהראה לואן, ובסירוב להיכנע ולוותר ולא משנה מה הוא סובל לשם כך.

כמה מילים על כפייתיות

האופי הכפייתי תואר כתגובה הגנתית, הנובעת מבעיות הקשורות לשליטה אנאלית. הכפייתיות גם תוארה כסוג של נוקשות (ריג'ידיות) הקשורה לשלב ההתפתחותי הגניטאלי. יחד עם זאת לואן כתב בעבר:

"המושג אופי כפייתי בעל שימוש נרחב בכתיבה האנאליטית. למעשה זהו סיווג המבוסס על סימפטום, ולא על איזה מבנה דינאמי המונח ביסודו. הכפייתיות עצמה היא צורת הגנה כנגד הקריסה המזוכיסטית, וכנגד תבוסה או כישלון. אצל המזוכיסט הגנה זו חלשה, ואילו אצל המבנה הנוקשה זו הגנה חזקה. רק מאחר וההגנה טובה והקריסה והכישלון נמנעים, יש הצדקה בלהתייחס לכפייתי כמבנה אופי נוקשה" (4, עמ' 139)

לואן מצייין, שנוקשות היא תמיד בעיה גניטאלית, אך היא יכולה להיקבע על ידי גורמים שאינם תסכול מיני. נוקשות מסוג כפייתי היא אחת התגובות האפשריות לדיכוי הקשור לתקופה זו. במידה וההגנה הוכיחה את עצמה, כאשר מופיע תסכול גניטאלי היא באופן טבעי ממשיכה. האופי הכפייתי האמיתי הוא תוצאה של פשרה בין איום ופיוס¹². מסיבה זו פעילויות

¹² תוספות של המתרגמת:

כמו כאשר החיה בגבולות הטריטוריה ונעה בין איום לפיוס באמצעות פעולות התקה

התקה^כ מרובות מדי עלולות להפוך לסימפטומים נורוטיים. בתחום המיניות נוצרת הילכדות בין פיתוי לאונס. מועיל להסתכל על הכפייתיות כבעלת שלושה היבטים: שליטה כפייתית (compulsive domination), המתקשרת לדפוס התגובה הפסיכופאטי, שליטה עצמית כפייתית (compulsive self-control), המקושרת לאופי הכפייתי המסורתי, וכניעות כפייתית (compulsive submission) המקושרת לעמדה המזוכיסטית. מה שבטוח, שלא משנה איזה מהתגובות מתפתחת אצל הילד, כדרך התמודדות עם האיום על אפשרותו לעסוק בחקירה, התוצאה היא הפרעה חמורה לתפקוד מהנה בעת העבודה. הילד "מאבד את הקשר האינטימי לתוצרים וליצירתיות שלו. ההנאה מעצם תהליכי העיצוב והיצירה (shaping and forming) נחסמת בקלות לטובת גישות של כדאיות ושאפתנות לקראת הישגים. ערכו העצמי מוגבל ליצרניות (פרודוקטיביות) שלו. אפשרות נוספת היא, שהיצרניות שלו מכוונת מתוך שאיפה לשלמות, תוך דגש על צורתם החיצונית של הדברים ועל שליטה, הבאים על חשבון העשייה והיצירה". (15, עמ' 116) ההנאה שבמשחק והיצרניות מוחלפים במוסר של מאלץ ומאלץ, אשר בתורם יעצבו את הבסיס, שעליו תתגבש צורת התקשורת הבין-אישית, ובמיוחד המיניות שבמערכת היחסים.

חלק שישי: תקשורת והכחשה- המאבק על אינטימיות

תקשורת משמעותה ליצור מגע וקשר (contact). אנו יכולים לגעת באנשים באמצעות המילים שלנו ודרך דברינו, אולם צורת תקשורת זו מתפתחת בשלב מאוחר מאד. אמצעי תקשורת אחר הוא גוף אל גוף. "התקשורת אינה תהליך אינטלקטואלי קר, אלא להיפך, זו הדרך היחידה שבה אנו יכולים לחלוק ברגשות העשירים ביותר, המספקים מידע על עצמנו". (24)

כשאנו נרגשים עמוקות, הגוף נע בספונטאניות. התמסרות לתחושות משמעותה התמסרות לתנועות הגוף המבטאות אותן. רייך מתאר שלושה כיוונים של תנועה גופנית: הרחק מאנשים (away from people), כנגד אנשים (against people), ולקראת אנשים (towards people). אנו נעים כנגד אנשים ככעס ובשנאה, נעים הרחק מאנשים בפחד ובאימה, ונעים לקראת אנשים בהנאה ואהבה. ישנם איסורים והגבלות (טאבו) מחמירים המשפיעים על אופן המגע הגופני בין אנשים, והם גם מכתביבים עם אלו אנשים מותר להיות בקשר גופני, ובאלו חלקים בגוף בטוח או לא בטוח לגעת. הטאבו הכללי בתרבותנו לגבי מגע גורם לכך שאנשים מורעבים למגע. יאן סאטי (Ian Suttie) אף הראה שקיים טאבו לגבי עדינות ורכות. (25)

תוספות של המתרגמת:

^כ התקה - בפסיכולוגיה, מנגנון הגנה בו מועברת החרדה מאובייקט אחד לאחר, פחות מאיים

הנטייה הטבעית לחקור את הסביבה הופכת לרצון לחקור את גופנו ואת גופם של אחרים. אצל ילדים קטנים המיקוד המסוים אינו על מיניות אורגאזמית, כמו במיניות הבוגרת, אלא הוא קשור לעונג ארוטי המתבטא בתחושות גוף כלליות, וכולל תחושות גניטאליות מהנות.

משחק גניטאלי

"משחק מיני", כותב בירן כריסטיאנסן, "ממוקד בעיקר בתחושות ומגע הדדיים, והוא בעיקרו צורה של משחק גופני. עם זאת, ניתן לראות דפוסי משחק של כמו-הזדווגות אצל ילדים בגיל חמש או שש. דפוסים אלו מזכירים מאד התנהגות מינית בוגרת, וניתן לראותם גם במקרים, שבהם לא הייתה לילדים הזדמנות להיחשף לפעילות מינית בוגרת. הדבר מרמז על כך, שאלו תגובות עם שורשים מולדים אינסטינקטיביים. תגובות אלו יכולות להיות מאופיינות ביוזמה וב'חדירה' (introductive) אצל בנים, וב'הכלה וחבוק' (embracing-enclosing) אצל הבנות." (15, עמ' 118)

על מנת לתאר את הטאבו כנגד משחק מיני משתמש רייך במטאפורות של במה (stage) וכר-מרעה (meadow). ה'במה' מייצגת מבנה חברתי מעשה ידי אדם, ואילו 'כר-המרעה' מייצג תפקוד טבעי:

"בבמת המשחק האנושי שוררים חוקים, שהפרתם גוררת קנס, מאסר 'או שניהם'. חוק כזה אוסר להראות או אפילו לדבר על שני ילדים בני 3 או 5, שאינם מאותו המין, כשהם מתחבקים. אי שם בקהל יושב אדם, שביטחונו הרגשי נשבר, והוא מלא בכמיהה סוטה ובשנאה על מה שאיבד או לעולם לא חווה. אדם זה מוכן לרוץ לתובע המחוזי, ולהטיח האשמות, שילדים מנוצלים מינית ושהמוסר החברתי עורער. מחוץ לבמה, בכר המרעה הטבעי, החיבוק הגניטאלי של שני ילדים נראה כמו יופי קסום: מה מושך את שני האורגניזמים יחד בכוח שכזה? ענייני הולדה ותרבות עדיין לא מעורבים בעניין, ואין כל התייחסות לנושא המשפחה. בדרך כלשהי, מעביר הילוד פנימה אל הבמה מכר המרעה שבחוץ את הדחף להתאחד עם אורגניזם אחר. אולם על הבמה דחף זה מדוכא לגמרי, ונשאר תחת המעטה כאש חנוקה, המעלה עשן ופיח." (26)

מאז שרייך כתב מילים אלו, התחוללה מהפכה שטחית בנורמות החברתיות של חברות מערביות רבות. לפתע, ובאופן משמעותי, זה הפך מקובל לגלם מיניות מכל סוג על הבמה ועל המסך. נראה שכנגד התסכול וההדחקה, שקדמו למה שנקרא המהפכה המינית, הופיעו מתירנות גדולה וחופש. למרבה הצער למעשה דבר לא השתנה בבסיסו, כיוון שסוג המיניות שעלתה מתחת לכיסויים היא במידה רבה מיניות יוקדת, שהיא תוצר של מאות שנות תסכול. "בפנים, על הבמה", כותב רייך. "החיבוק שבין שני ילדים, שני מתבגרים או שני מבוגרים יכול להראות מלוכלך, וכמשהו שבלתי נסבל להסתכל עליו. בחוץ, מתחת לכוכבים הנוצצים,

לא תופיע תגובה שכזו למראה חיבוק של שני אורגניזמים. איננו מתחלחלים למראה שתי קרפדות, דגים או חיות מכל סוג הנצמדים זה לזה. עשויה להתעורר בנו יראת כבוד והתרגשות, אך אין לנו כל רגשות מלוכלכים או מוסריים לגבי זה". (26)

השאלה לגבי הקשר שבין חגיגת המיניות לבין הכפשת המיניות והשפלתה, שבדפוס התרבותי הכללי, תוארה במקומות אחרים (27, 28) ולא תהיה לכך התייחסות נוספת כאן. כדי שלא תהיה הפרעה בתקשורת המינית בהמשך החיים, חיוני שהגניטאליות ההולכת ומבשילה של הילד תקבל תמיכה רגשית. "כדי שיתאפשר תהליך למידה זה, אנו סבורים שנודעת חשיבות רבה לתמיכה הרגשית שהילד מקבל מסביבתו, ומעל לכל, חשוב שהיו הזדמנויות למשחק הדדי חברתי וגופני עם ילדים בני גילו. קיימת סברה שאצל קופים אינטראקציה בילדות בין בני אותו הגיל וכן משחק גופני, מהווים תנאי מוקדם לתפקוד מיני חלק בשלב מאוחר יותר.

קרוב לוודאי שקשר דומה קיים גם אצל בני האדם... כאשר ההזדמנויות למשחק מיני עם ילדים אחרים מוגבלות, או כאשר משחק שכזה נדחה, מגונה, ואף גורר עונש, העניין המיני של הילד יופנה כלפי הוריו באופן חד-צדדי. כתוצאה, אנו עשויים לפגוש במצב האדיפאלי". (15, עמ' 118)

פול וג'יין ריטר (Paul and Jean Ritter) תארו חלק מהקשיים הקיימים בתרבותנו, היוצרים מכשול עבור המשחק הגניטאלי, וכן דרכים להתגבר עליהם. הם מזכירים שלוש תגובות אצל ילדים לתסכול גניטאלי:

1. כוחות ההורים הפועלים כנגד לנטיית החיים של הילד, עשויים לגרום לפחדים ולתחושת אשמה, כך שתחושות התענוג הגניטאלי נחסמות ועולות במקומן חרדות חזקות.
 2. המשחק הגניטאלי וההנאה שבעקבותיו מורגשים, ולאחריהם מופיעים אשמה ופחד. כתוצאה, המשחק נשמר למקומות וזמנים סודיים.
 3. למרות שמילולית המבוגרים עשויים להרשות זאת, הילד מודע לכך שהמשחק הגניטאלי דוחף אותם אל הפינה, וכאשר הוא חש תוקפנות הוא משתמש בכך כאמצעי כדי להרגיזם. (29)
- דחייה מצד ההורה יכולה ללבוש צורות רבות: היא יכולה להיות מורכבת מהענשה ישירה, או מעדינות מפתה ועירור גופני, המלווים בדחייה פתאומית של דחפי הילד הבאים כתגובה. כתוצאה, עלול להיווצר פיצול גדול של הדחף למגע והתמזגות, ויהיה ניתוק של תחושות לב או תאבדנה תנועות אגן ספונטאניות.

תחושות לב ותנועות אגן

גרדה בויסן כותבת, ש"במהלך ההיסטוריה, ראינו כיצד יחס גברים אל נשים נשלט על ידי פיצול: ישנה האחת כלפיה מרגישים רכות ואהבה ללא כל תשוקה מינית, ולהיפך. כלומר הפיצול שבין הנזירה והזונה, הבתולה והצוענייה... אולם, כאשר לתחושת האהבה יש איכות של זרימה, רגשות מיניים נוצרים באופן טבעי." (18c). אם הרכות או החושניות מודחקות, נוצרת חסימה שאי-פתירתה יגרור "אנרגיה המצטברת בלב ובאיברי המין, מבלי שתשתחרר והיא לוחצת עליהם" (18c).

אינטימיות אמיתית בחיי האהבה מתאפשרת, כאשר האדם התבגר מינית ללא חוויות שליליות שכאלו, או כאשר הוא הצליח לשקם את חיותו המינית בעזרת טיפול אנרגטי. (כיום השימוש במילה 'אינטימיות' עוות, ובשימוש העממי מציין כל מגע מיני, בדרך כלל חשאי). האינטימיות מערבת את השאלה מה מחוצה לי ומה בתוכי, וכן את השאלה איך אני פוגש את האדם השני מעבר לגבולות הגוף. האם אתה מסוגל לתת את עצמך, מבלי שתאבד לשם כך את עצמך? מה קורה כאשר שני גופים מונחים זה על זה? בפנים מתעוררות תחושות לב עמוקות, עוברים רטטים גופניים בלתי-רצוניים, ויש זרימה דרך התאים. בחדירה ההדדית שביחסי מין אמיתיים, יש התמזגות של שתי מערכות טעונות ומגיבות.

במהלך האורגזמה, איברי המין הממוזגים, אשר במצבם הנפרד מהווים את הפריפריה של הגוף, הופכים למרכז המערכת האנרגטית כולה. הם הופכים למקור טעינה, שיכול לזרום חזרה ולהחיות מחדש הדדית את שני המשתתפים.

כאשר יש בקשר זרימה חופשית שכזו, שני בני הזוג אגרסיביים ופתוחים לקבל (receptive) אחד כלפי השני. אגרסיביות משמעותה, שהשרירים יכולים להתמסר לתנועות הלא רצוניות שבאורגזמה, המניעות את הגופים למגע קרוב. יש סימן לכך במשמעות של המילה 'אגרסיביות' - לנוע קדימה. מוכנות לקבלה (receptivity), משמעותה היכנעות לתנועות אלו, ולרגשות שמתלווים אליהן. נתינה ולקיחה הן חוויות המשלימות זו את זו, בין אנשים המגיבים בחיוב זה לזה: האחד נהנה מהנתינה, וגורם להנאה בכך שהוא לוקח. כפי שתיאר זאת רייך:

"זה לוקח חודשים רבים, ולעיתים שנים, ללמוד כיצד לדעת גופנית את בן הזוג לאהבה.

מציאת גופו של האהוב מעוררת בעצמה סיפוק רב. כך גם ההתגברות המנצחת על קשיי ההסתגלות הראשוניים בין שני אורגניזמים חיים. כך למשל, בזמן עוררות מינית גבוהה, הוא עשוי שלא להיות עדין מספיק, והיא עלולה לפחד מהמתקוות המלאה שבהיכנעות לבלתי-רצוני. הוא עשוי בהתחלה להיות 'מהיר' מדי והיא 'איטית' מדי או להיפך. החיפוש עצמו אחר חוויות העונג העילאי, הקיימת במיזוג המלא של שתי מערכות זרימה אנרגטיות, להן אנו קוראים גבר ואישה, כמו גם מציאה הדדית ללא מילים של הדרך אל תחושות האהוב ואל הרטט הקוסמי האמיתי שלו, הם עונג טהור... ההיצמדות הגניטאלית צומחת באופן טבעי

מדחף גופני, שמתפתח לאיטו, להתמזג עם גוף אחר... העונג הסופי של פריקה אנרגטית מלאה, המתרחשת באורגזמה, הוא תוצאתה הספונטאנית של בניה מתמשכת של תענוגות קטנים יותר... העוררות האורגזמית המלאה מקדימה את העוררות הגניטאלי המסוימת. עוצמת האורגזמה נוצרת מכל תענוגות הגוף הללו ולא מאיברי המין בלבד. איברי המין הם רק אמצעי החדירה הפיסי לאחר ההתמזגות ההדדית של שדות אנרגיית האורגון (orgone energy)³³ שהתרחשו הרבה לפני הסיפוק האחרון. " (30, עמ' 28-29)

הפיצול בתגובה המינית הטבעית, בשל הכחשת המיניות בילדות ובגיל ההתבגרות, לובש צורות רבות. הרכות מתפצלת מהמיניות, כך שיהיה קשה למזג בין תחושות אהבה לבין הדחף החייתי לתנועות מיניות. היבטי המיניות של האגרסיביות ושל הפתיחות לקבל הופכים לנפרדים, וגורמים להזדהות עם חלק מהמאפיינים התרבותיים הקשורים לתפקידים גבריים ונשיים. זה אומר שאם הגוף רוצה להיות גברי, הוא מזדהה עם האגרסיביות הקשה, וזאת על חשבון הרכות והפתיחות לקבל. האישה, בכדי להיות נשית, מדכאת תנועות מיניות פעילות, והופכת לפסיבית וכמו לבובה, תוך דגש על מוכנות לקבל שהיא נטולת חיים.

כתוצאה מכך תפתח מיניות מדומה. יש הזדהות עם תפקידים גבריים-כביכול (pseudo-masculine) ונשיים-כביכול (pseudo-feminine) המשמשים כהגנה כנגד גבריות אמיתית או נשיות אמיתית.

לחלופין, יכולה להיות התמרדות כנגד התפקיד המיני הרגיל, והזדהות עם האיכויות המדומות של המין השני דווקא. וכך נמצא אישה עם מיניות גברית-כביכול, וגבר עם מיניות נשית-כביכול.

משמעות הדבר היא, שבשלב התקשורת מתגלים שני דפוסי אופי בסיסיים קוטביים, שבשל ההבדלים המיניים, הקריטיים דווקא בשלב התפתחותי זה, כל קוטב מתחלק למעשה לשניים, וכך נוצרות בתקופה זו ארבע מגנטות אופי. המינוח המסורתי של מגנטות-אופי אלו הוא "נרקסיסטי פאלי" ("phallic narcissistic"), "היסטרי" ("hysterical"), "גברי-אגרסיבי" ("masculine-aggressive") ו"נשי-פסיבי" ("passive-feminine").

שני סוגי נוקשות

מה גורם לקטיעת זרימת התחושות, שמונעת את ביטויים, חוסמת את התנועות האגרסיביות הטבעיות, והופכת אותם לדחיפה כועסת. לואן טוען, ששריון שרירי אמיתי קיים רק אצל מבני גוף המאופיינים בנוקשות (ריג'ידיות). הוא מתייחס לשריון שרירי כהקשחה אחידה יחסית של כל מערכת השרירים. האחידות (uniformity) מסגלת לאופי זה עקביות בדחף ואגו חזק,

³³ אנרגיית האורגון התגלתה לראשונה על ידי רייך. זו אנרגיית חיים אוניברסלית, המקיפה והחדורה בכל אורגניזם ותפקידה לשמר את חיוניותו וחיותו. מחסור באנרגיה זו מצביע על מחלת האורגניזם.

שחסר בדפוסי אופי אחרים. אולם הנוקשות יכולה ללבוש שתי צורות אותן כינה לואן 'דמוי-לוח' ('plate-like') ו'דמוי-רשת' ('mesh-like'). (4) ההבדל בין שתי צורות הנוקשות הוא במידת הגמישות או במידת החוזק בר-המתיחה. האופי הריג'ידי מתפקד כמו היה עשוי מאחד משני סוגי תיל: תיל גמיש אך שאינו בר שינוי אשר נמתח כנגד כיפוף וקשה לשנותו, או לעומת זאת תיל גמיש ובר-עיצוב תחת מתח שהסתגלותו שומרת על מתיחותו. הנוקשות חסרת הגמישות קשורה לשרירים היפרטוניים עוויתיים, והנוקשות הגמישה קשורה להיפוטוניה רפויה של שרירים חיצוניים, שלמעשה מסתירים עיוותות הנמצאות ברובד העמוק יותר.

כעת ניתן להסתכל ביותר פירוט על דפוס אופי זה.

אונס ונקמה

ההגנה הנרקסיסטית-פאלית היא הצורה הגברית של התגובה הגברית-כביכול. האדם הפאלי הוא הפולש החודרני, שאבר מינו הופך לנשק או כלי, שדרכו הוא יכול לאכוף את עליונותו על האישה ולהוכיח לה את כוחו. מאבק הכוח מהשלב הקודם בהתפתחות, חודר אל התחום המיני, כך שמיניות הופכת לשאלה של עשייה או ביצוע (doing or making), ולא של נתינה וקבלה.

"במונחים דינאמיים, פיתרון נרקסיסטי-פאלי משמעותו שדחפים גניטאליים מקדימים, כמו למשל הדחף לחדור פנימה, הופך לפלישה פנימה בכוח... נוצר דחף להידחף פנימה הפועל ללא כל הבחנה גם כאשר הוא אינו מוזמן או רצוי" (15)

המיניות של הפאלי נעה לכיוון של אונס, השתלטות רבת עוצמה וכיבוש האישה. עם זאת, אין זה בעיה עבורו למצוא נשים שיחברו אליו, כיוון שהוא מתחזה לאביר גברי ורומנטי, שכמו לקוח מפנטזיות גיל ההתבגרות. אולם, כפי שהראה זאת לואן, הגיבור הפאלי המפותח היטב יכול להפוך ל"קריקטורה של התמונה הרומנטית שבה אביר על סוס לבן או בריון עם מעיל עור ואופנוע" (31, עמ' 296) כנגד החולשה, הכישלון וההשפלה, הטיפוס הפאלי מזדהה עם איבר המין הזכרי (phallus), שמגלם את כוחו, את קשיחותו ואת האגרסיביות שלו. נוקשותו משמשת עבורו הגנה מפני קריסה, ואונס אישה הופך לאמצעי נקמה באמו, שאנסה את רגישותו. מתחת לאכזבה מהאם, שאליה מכוונת נקמתו, שוכב לו דחף הומוסקסואלי אסור ופסיבי. ברמה מסוימת, האדם הפאלי נוהג באישה בדרך בה היה רוצה לחוות את עצמו בתפקיד האישה. אציין שהדינאמיקות של מגננת-אופי זו ניתנו במלואן על ידי רייך (1) ולואן (4, עמ' 31) ולא יורחבו כאן.

כפי שיש גבר פאלי, כך בהתאם יש 'אישה פאלית' או אישה גברית-כביכול (שאלמלא כן הייתה נקראת 'אגרסיבית-גברית'). אישה זו חוותה דחייה עמוקה של נשיותה על ידי אביה.

לואן תיאר את מהלך הפיצול בין האגרסיביות והמוכנות לקבל, ואת הוצאת המיניות מהאגרסיביות, כך שהאישה מתחרה בגבר בתחום העבודה וההישגים: "הקונפליקט העיקרי הוא עם האב, והוא בהמשך מועבר למטפל בן המין הגברי, ולגברים בכללותם... הדבר מוביל להזדהות שניונית עם הזכר, שבה יש דומיננטיות לנטיות אגרסיביות. חסימת מעבר האנרגיה פנימה אל תוך הנרתיק גורמת לאנרגיה להישאר באזור הערווה. כך שככל שגדלה ההזדהות עם הגבר, הדגדגן מסגל לעצמו איכות פאלית אמיתית ומסוגל לגדול. יש נטייה להתפתחות גברית. נשים כאלו אגרסיביות בזמן הפעילות המינית, אולם יש לראות בכך הגנה מפני כניעה... אם הוכחה עליונות כוחן על הגבר, הן הופכות למזלזלות ומסרסות. הגבר סופג את כל השנאה, הנובעת מתסכולן הגניטאלי המוקדם. אף על פי כן, ברובד עמוק יותר, נשים אלו רוצות שיכריחו אותן להיכנע". (4)

כלומר, כשם שהגבר הפאלי מתגונן מפני דחפים אנאליים פסיביים, כך האישה הפאלית מתגוננת מפני העמדה הנכנעת הנשית-כביכול, והפיתוי המתקשר לכך.

פיתוי וצייתנות

מהות עמדת הנשיות-כביכול היא נטישת אגרסיביות גלויה, והזדהות עם מוכנות לקבל שיש בה ניתוק. צ'ארלס רייקרופט (Charles Rycroft) השווה את ההגנה הצייתנית עם התגובה ההיסטרית. הוא מתאר סוג של נשים "שמחשיבות עצמן כמובסות ביסודן, ושמסגלות לעצמן באופן קבוע גישה כנועה וצייתנית במערכת היחסים שלהן עם גברים כמו גם עם נשים אחרות. נשים אלו מרשות שינצלו אותן, ומאפשרות לגברים להתייחס אליהן כמו שטיח או בובה. הן אינן מסוגלות לעמוד על זכויותיהן להגשמה עצמית, או להתחרות בנשים אחרות כנשים. הן מרשות להורים רכושניים או בעלים אנוכיים לטפס עליהן, ומסגלות לעצמן תחושה של סבל מתמשך אם בעליהן בוגדים בהן, או שמאהביהן מתייחסים אליהן כפי שנח להם... אולם, ההרגל לאמץ את ההגנה הכנועה ההיסטרית, אינה מבטלת את האגרסיביות, ואת הבלטת העצמי והעמידה על הזכויות (self-assertion). במקום זאת, הם יורדים למחתרת, ומה שמודחק, חוזר בדרך כלל אצל מגנת-אופי זו בדרכים עקיפות... יש התקפות זעם 'היסטריות' קצרות ולא מועילות, או ניצול של התפקיד הצייתני עצמו לצורך שליטה באחרים בכך שגורמים להם לרגשות אשם. אפשרות נוספת היא שתחושת התבוסתנות של האדם תנוצל, כדי להצדיק מניפולציות סמויות על אחרים". (12, עמ' 89)

כמו שהוסבר קודם, שורש התגובה ההיסטרית בתקופת הינקות. מסיבה זו, האנטייתזה האמיתית להיסטריה זו הנסיגה הסכיזואידית. ההיסטרית מונעת על ידי תחושות חריפות של פאניקה, הנובעות מתחושת הדחייה או הזניחה מצד האם, שבתורן דוחפות אותה לחפש בגבר מקור התקשרות שניוני. קיים בה צורך לפתותו ליצור קירבה, ואחת הדרכים לביטוי

צורך זה עשויה להיות הצייתנות לדימוי הנשי-כביכול. צייתנות אמיתית מחביאה וקוברת בתוכה את הצורך ההיסטרי להיאחז (cling), כמו גם את הזעם כלפי הגבר, שלא הצליח לספק את האהבה בצורתה הנחשקת. אם נמשיך את דרכו של רייך לתאר מבנה אופי לפי טבע ההגנה, ולא לפי טבע הדבר, שמפניו נוצרת ההגנה, אז מבנה האופי הכנוע והצייתי (נשי-כביכול) הוא עצמו דרך הגנה מפני הנטיות לראוותנות (exhibitionism) והחצנה (extraversion) המהווים את המאפיין המזהה האמיתי של דפוס התגובה ההיסטרי. הדבר החשוב הוא לזהות, שאף מגננת אופי אינה טיפוס טהור. כך למשל, ההתגוננות מפני תגובות היסטריות משלב ההתקשרות, יכולה ללבוש צורה של פעילות פאלית*, כשם שהנטייה הסכיזואידית יכולה להופיע בחוזקה בתגובות אופי צייתניות. יהיה זה מדויק יותר לומר, שהדפוס הצייתי כולל בתוכו נטיות מסוימות שקשורות להיסטריה, (כשם שלפי בייקר כך עשוי לקרות במקרה של דפוס אגרסיבי), מאשר להשוות את השניים כפי שעושה רייקרופט. המאפיינים המבחינים העקרוניים של התגובה הנשית-כביכול הם הפאסיביות, חסימת האגרסיביות, שמחביאה מרירות עמוקה, ומשאלה להיות נאהבת ומוגנת, וההזדהות עם אידיאל רומנטי של רכות ועדינות. אם הצורה הקיצונית של התגובה הפאלית הגברית היא שהוא 'מלאך הגיהנום', הצורה הקיצונית של בובת הפלסטיק הפסיבית היא סוג של 'מלאך גן-עדן'.

"יבלטו דפוסים המחקים יפהפיה נרדמת, מלאכיות, או התנהגות של ילדה קטנה וטובה, תוך הכחשה, תמימות ואופטימיזם לא מציאותי...בכך שההיסטרית יוצרת כלפיה תחושות הגנה והתקרבות, היא מספקת את המשאלה הנרקסיסטית לקבל מבלי לתת, לגרום לאחרים לחשוב, שהם מקבלים משהו כשלמעשה אין זה נכון... האמביוולנטיות מבוטאת בנוסחא: 'בבקשה קח יוזמה, אבל איני רוצה לתת לך דבר'. (15, עמ' 122).

אימוץ התגובה הכנועה בגברים מובילה לרכות מוגזמת, רצון עז לרצות, וציות כפייתי השייכים לאופי הנשי-כביכול (הידוע כנשי-פאסיבי). הדיכוי העמוק של האסרטיביות מוצא את ביטויו בתקיפה הפאלית נגד נשים, ובאגרסיביות הטבעית, שבמגע המיני ובביטחון העצמי. התוצאה היא ענווה מלאכותית של אדם-צייתן מסורס (emasculated yes-man), כפי שמתארו פרנק לייק:

" חסרה היכולת להרגיש או לבטא כעס אל מול המפגש בחוסר צדק, וזאת אפילו אם הדבר גורם לאובדן האישור העצמי (self-affirmation) המוסרי והנורמאלי. כמו כנגד זעמו

* הקרקטרולוגיה של אלטוורת' בייקר אינה כוללת קטגוריה המקבילה לאופי ה'אגרסיבי-גברי' כמות שהיא. עם זאת יש לו קטגוריה הנקראת 'ההיסטרי האינטלקטואלי' ("מוח גדול") ("intellectual ("big brain") hysteric" the התואם לטיפוס שזוהה ע"י רייך כאחד שמתמש בשכלו כאיבר מין גבוה כדי להגן על עצמה מפני כל הגברים. בייקר מתאר ש"מטופלת אחת כזו הגיע לנקודה שהיא הרגישה שהשתמשה בראשה כנשק פאלי, המוחץ כל מי שבסביבתה". (3)

הפנימי על דרך החינוך של אימו, הילד הופך לתומך נלהב של כל נקודת השקפה של אימו. הוא משקיע כל מאמץ, כדי לנהוג בנועם חלקלק באלו, שמעוררים את זעמו. בכל מחיר הוא יימנע ממריבה או מהירתמות לעבודה. בפועלו בניגוד לתשוקתו הפנימית לשלוט על דמות ההורה, דפוס התגובה הוא של כניעה מלאה ורצון להיות נשלט. 'משאלות המוות' מוסוות בדאגה מופרזת לבריאות או לאורך החיים של אלו בהם הוא תלוי" (6, עמ' 155)

הסבר מקיף על ההיבט השרירי והקרקטרולוגי של תבנית אופי זו נמצא בספרו של לואן הנקרא "הדינמיקות הגופניות של מבנה האופי" (The Physical dynamics of character structure), ואין צורך לחזור על כך במאמר זה.

ג'ון פיירקוס תיאר חלק מהיחסים, שבין הגבר האגרסיבי והאישה הפסיבית ובין הגבר הפסיבי והאישה האגרסיבית. (23) הוא מציין שמאחר ושני טיפוסים האישיות מכילים באופן מודחק את הניגוד הקוטבי שלהם, אפשר לפעמים לראות שיש חלופת תפקידים בתוך מערכת יחסים נתונה:-

" אישה בוחרת גבר עם מאפיינים פסיביים, שאינו משער את אחריותו על תוקפנותו. בהסתירו את תוקפנותו, הוא גורם לרגשותיו השליליים לצאת החוצה באופן עקיף, והאישה מבטאת את תוקפנותה בתפקודי האגו. הוא חושף את אכזריותו כאשר הוא מבטא את רגשותיו או מאפשר לה לעלות על פני השטח בהתנהגות מינית קשה. האדם עוצר את אהבתו, מעכב את תענוגותיו, ומונע מהאישה את רגשותיו העדינים, ובכך מכניע את האישה וכופה עליה לציית לו באקט המיני. ברגעים אחרים, הגבר, שמרגיש מאוים ומפוחד מהתנהגותה הנכנעת המאיימת של האישה, שבאה כתגובה לתפקיד האגרסיבי שלו ולגבריותו, מתדרדר למצב של פאסיביות מוחלטת בכל הרמות... שני אלו יכולים להחליף ביניהם תפקידים. ברמה החיצונית, האישה הופכת להיות אגרסיבית עם גוון פרנואידי. האדם הופך להיות המקור, ממנו מנקזת ושואבת האישה את האנרגיה, בכך שהיא מתישה אותו. בהחליפם את התפקידים, האישה לוקחת על עצמה את תפקיד הפסיביות, והגבר הופך לתוקפן. וכך מתנהל ביניהם המשחק, מעלה ומטה מתחלפים ביטויי אגרסיביות ופסיביות". ניתן לראות כיצד, הזהות התפקודית והאנטיתזה בין מבני אופי מכל שלב במעגל הגדילה, הודגמו כאן שוב.

חלק שביעי: חסימות אנרגטיות וזרמי-חיים

החלק הבא מסכם את המבוא, שבא לסקור את הגנות האופי העיקריות, ולשפוך אור על היחסים, שבין תורות האופי הדינאמיות ביותר מאז פרויד ורייך. תורות אופי אלו הן של לואן הנגזר מתחום הביו-אנרגטיקה, וחוקר את ההתפתחות הליבידינאלית, וזו של לייק, הנבנית

על הדינאמיקות הבינאישיות של רונלד פיירברין (Ronald Fairbairn) והארי גנטריפ (Harry Guntrip) והתיאולוגיה האקזיסטנציאליסטית⁷.

מערכות היחסים העיקריות מסוכמות בטבלה שבעמוד הבא. ניתן להשוות טבלה זו לטבלה הקודמת.

בטבלה, ההגנות השונות מחוברות אופקית להפכים התפקודיים שלהן, והחיצים הדו כיווניים (↔) מצביעים על קוטביות שבה אדם מסוים עשוי לנוד. הקווים המקווקווים מחברים אותן אנכית להגנות מהשלב הבא במעגל הגדילה, שעמם הם חולקים מאפיינים משותפים. בהתאם לכך, למרות שהתבניות המוקדמות של ההיסטרי ושל האוראלי מובילים לדפוסי אופייניים שונים מאד, משותפת לשניהם הנטייה להיתלות (cling) (ההיסטרי ניתלה על אנשים, והדיכאוני על אספקה אוראלית). ההגנות הפרנואידיות והפסיכופתיות קשורות זו לזו, עם כי הבלטת האני והעמידה על הזכויות אצל הפסיכופת, אינה קורסת בקלות כמו במקרה של המסך הפרנואיד. הדבר המשותף בין האופי המזוכיסטי והאופי הצייתי-הכנוע הוא הפייסנות, אולם המזוכיסטית נלחם בה בעוד האדם הצייתי האמיתי מזדהה עימה.

איכויות התנועה של רודולף לבאן

נמצא קשר מעניין בין ארבעת זוגות מבני האופי, שלהן תפקוד מוגד, לבין תפקודי התנועה שחקר רודולף לבאן (Rudolf Laban). לאבן היה מנהל במה וכוריאוגרף גרמני, שגרם למהפכה בחינוך הגופני, בשל השקפותיו הדינאמיות על איכות ביטוי התנועה. למרות שהוא לעולם לא ניסה ליישם את רעיונותיו בטיפול, הסטודיו לאומנות ולתנועה של לאבן (Laban Art of Movement Studio) שממוקם בלונדון, ארגן יום עיון מיוחד באוניברסיטה של לונדון באפריל 1966, שעסק ב"תנועה כתרפיה". ליום עיון זה הגיעו גם כן כשלושים מטפלי תנועה הולנדים, שהושפעו בעיקר מהגישה הטיפולית של ניק וואל (Nic Waal). גישה זו מבוססת על הזדהות ווגטיבית (vegetative identification), שזה מושג אותו היא למדה מרייך (38) מומחית לתנועה על פי לאבן בשם מריון נורת' (Marion North), שהייתה חברה בסמינר של אגודת הפסיכולוגים הבריטית שעסק ב"תקשורת ללא מילים" (Edinburgh,) (March 1969), כתבה מאז ספר על "חינוך תנועתי" ("Movement Education") (39), שבו עשתה ניסיון לקשר את איכויות התנועה לקרקטרולוגיה.

לבאן הניח, שכל איכויות התנועה של אדם מסוים הן ביטוי של ארבעה גורמים בסיסיים שלהם הוא קרא זרימה (flow), זמן (time), משקל (weight) ומרחב (space). אם נסתכל על 'זרימה' כמסמלת איכות אנרגטית בסיסית, ונתייחס למשקל כקשור למסה ולמבנה, אפשר

⁷ תוספות של המתרגמת:

⁷ אקזיסטנציאליזם, או פילוסופיה קיומית, היא תורה פילוסופית העוסקת בשאלת תכלית קיומו של האדם ובמשמעות החיים

יהיה לראות, שמדובר כאן בארבעת המאפיינים הפיסיים הבסיסיים שהם: אנרגיה (energy), מסה (mass), מרחב (space) וזמן (time).
 לבאן הניח, שלכל אחד מהמאפיינים זוג איכויות תנועתיות מנוגדות. כך למשל, במימד הזרימה, הוא מבחין בין זרימה מוגבלת (bound flow) לזרימה חופשית (free-flow): זרימה לגמרי מוגבלת גורמת לתנועה קפואה, ללא ניידות. זרימה, שהיא חופשית לחלוטין, גורמת לתנועה שלה מעט מדי מבנה, המתפשטת יתר על המידה ואימפולסיבית. אנו רואים כאן את הקוטביות הבסיסית, שבין חוסר הניידות של המזוכיסט והבריחה הפובית של ההיסטרי. במימד הזמן, לבאן מבחין בין תגובה איטית ומעוכבת, לבין תנועה מואצת ומהירה. במונחים ביולוגיים, תחושת הזמן קשורה לחילוף חומרים (מטבוליזם): אנו רואים כאן את האנטיתזה הבסיסית שבין הטעינה המופחתת והתגובה המואצת של תגובות דיכאוניות, לבין התנועות המהירות והגבוהות של התגובה המאנית. אדם השרוי בדכאון עשוי לקחת סם אמפטמין (amphetamines) שנקרא "ספיד" (speed) כדי להגביר את מהירות תגובותיו. הקטגוריה השלישית של לבאן היא של המשקל. בקוטב האחד נמצאות תנועות מאולצות, הדורשות מאמץ. תנועות אלו נשלטות על ידי כוח הכבידה, והן כבדות וכוללות לרצפה. בקוטב המנוגד יש תנועות שמחפשות להתרומם מעלה, הרחק מהקרקע, באופן שמתנגד לקריסה ושולט בכוח הכבידה. ניתן לזהות כאן את עיקר הנטייה הפסיכופתית להחזיק עצמו (hold up) כך שלא יקרוס. מאידך, נמצא גופו המתכווץ והדחוס של המזוכיסט, שבו לחץ (pressure) גורם לגופו להתכופף פנימה, כך שכל תנועה נראית מאולצת.

Free Article

תפקוד אנרגטי	שלבי התבגרות	איכויות קשר	זכות בסיסית	דחק וחסמה	קוטביות האופי
זרימה Flow	התקשרות Attachment	להיות ולהראות Being and seeing	זהות Identity	פיצול וקיטוע Splitting and fragmentation	סכיזואידי-היסטרי Schizoid-Hysteric
טעינה Charge	הזנה וטיפוח Sustenance	תחושת ה"יש לי" וטעימה Having and tasting	הזנה Nourishment	נתינת צורה ותשישות Sapping and exhaustion	פרנואידי-דכאוני Paranoid-Depressive

תנודה Swing	חקירה Exploration	פעולה ועשיה Doing and making	הישגים Achievement	ריסוק ועיצוב מחדש Crushing and deformation	פסיכופתי- מזוכיסטי Psychopathic- Masochistic
מתח שרירים (טונוס) Tonus	תקשורת Communication	נתינה ולקיחה Giving and Taking	אינטימיות Intimacy	ניתוק והתקשחות Cutting-off and rigidification	פאלי-פאסיבי- כנוע/צייתן Phallic – passive – submissive

הנוסחא לגבי מערכת היחסים שבין ארבעת זוגות מבני האופי, הניתנת כאן (המובילה לשמונה הגנות אופי בסיסיות), לבין חמשת תגובות האופי הבסיסיות של לואן, מוצגת בסיכום הבא:

חסימות בתקשורת	חסימות בחקירה	חסימות בתמיכה הפיסית	חסימות בהתקשרות	רמות היררכיות בקרטרולוגיה של לואן
			מגננה ↑ סכיזואידית	1. הזכות להיות Right to exist
		מגנת אופי אוראלית (עם דכאון)	↓ הגנה פובית (היסטריה טרום- גניטאלית)	2. הזכות להיות זקוק Right to need
	מגננה פסיכופתית	↓ מגננה פרנואידית		3. הזכות להיות חופשי Right to be free
הגנת אופי פאסיבית-כנועה	↑ מגננה מזוכיסטית			4. הזכות לעצמאות Right to be independent
↑ הגנת אופי נוקשה- ↓				

Free Article

אסרטיבית				
השלב הגניטאלי	השלב האנאלי	השלב האוראלי	השלב האוקולרי	

בקטגוריה האחרונה של לבאן יש שתי תגובות קיצוניות למימד המרחב, אותם הוא כינה ישיר (direct) ועקיף (indirect). התגובה הישירה היא ליניארית וישרה, התגובה הלא-ישירה היא כפופה, עקומה, מתפתלת ונמנעת מישירות. יש קשר ברור בין דפוס התגובה הפאלי, לבין הגישה הישרה, המתוחה, המתרחבת וחסרת הגמישות למרחב. קל לראות שהדפוס המנוגד שהוא גמיש, משתנה, ומעוקל שייך לתגובה הפסיבית-כנועה.

עבור לבאן, אדם חופשי בתנועותיו מסוגל להגיב בכל אחת מהנקודות שבספקטרום שבין הקצוות של כל מימד, וזאת בהתאם לדרישות המצב. הוא יכול להיות ניח או נייד, מהיר או איטי, בלתי-גמיש או מתפשר, חזק או עדין, בהתאם לצורך. ניתן להסתכל על תגובות האופי, כביטויים מעוותים של נטיות ראשוניות אלו: בהתאם לכך הסכיזואיד אינו פשוט ללא ניע, אלא הוא קפוא. הפאלי אינו פשוט ישיר, אלא הוא פולש כפייתי, וכך הלאה.

צירוף המקרים שבין ארבע איכויות התנועה, וההשקפה אודות האופי שפותחה במאמר זה, היא מרשימה ומציעה, שאין מדובר בארגון מקרי או בסיווג שרירותי, אלא יש לכך משמעות עמוקה.

חשוב להזכיר, שאין טיפוסי אופי טהורים. בכל אדם בו פוגשים יש זרם חיים ייחודי משלו. אין שני זרמי חיים זהים. אולם יש הרבה מן המשותף בין החוויות, שמובילות לחסימות ולהפרעות בהבשלת אנרגיות החיים הפעילות. אי לכך אנו יכולים להבחין בין דפוסים ומבנים בצורות אנרגטיות, שנמנעה מהן התנועה. כפי שרייך ציין, אופי הוא היסטוריה קפואה. הניסיון להמיס חלק ממבנה האופי, עלול ליצור התנגדות. כל תגובת הגנה נירוטית נלחמת על חייה, ולא ניתן להביסה באמצעות כוח. ילד, שמצא דרכים להגן על עצמו מטראומות שבילדותו, אינו עומד להפוך לבריא בעזרת מטפל, שתוקף את שריונו בצורה בלתי אוהדת. יש לרכך את השריון ולהמיס אותו. בן הברית הטוב ביותר של המטפל זה החיים השוכנים כשהם רדומים במטופל.

המחקר של הגנות האופי הוא חקר הפתולוגיה: אלו הם דפוסים, שמשבשים ומגבילים את החיים המתפתחים. אולם, לקראת סוף חייו דיבר רייך על תפקוד שימור החיים של רקמה מבודדת (33). תפקוד השריון יכול להיות משמר חיים. אמת שהמים קופאים, אולם הזרם אינו התייבש. כאשר תגובות האופי הקפואות מתחילות להתמוסס, החיים שנשתמרו מוכנים לזרימה מחודשת. מבני האופי הם אמצעי להימנע ממוות, וילדים שלא היה ביכולתם לפתח דפוסי הישרדות נאותים, השתוקקו למוות, פשוטו כמשמעו, בשל המחסור בהתקשרות.

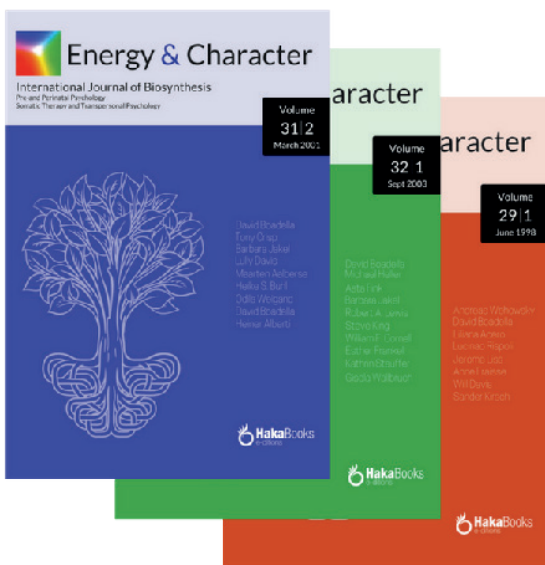
כאשר מבני האופי מתחילים להתפורר, מתעורר מחדש הפחד מהמוות, ממות העצמי המוכר. אנשים כמו אומרים "אם תיקח ממני את השריון שלי, איך אדע שיש משהו מתחתיו, אולי אני רק חלל ריק". טיפול לעומק יכול לכן להפוך למסע חזרה אל כל אותן חוויות המוות הרבות, שהיו עלולות להתרחש ללא המגננות. אולם הדבר טומן בחובו גם את הגילוי שכל זה קרה מזמן, שזו היסטוריה שעומדת לה קפואה, וההווה יכול לזרום מחדש. הייתה הישרדות מהמוות שבעבר, והמוות שבעתיד לא הגיע עדיין זמנו. האדם מגלה שיש עוד חיים רבים שנותרו להתממש בינתיים.

REFERENCES

1. Reich, Wilhelm Character Analysis, New York, 1949.
2. Fenichel, Otto The Psychoanalytic Theory of Neurosis, London, 1946.
3. Baker, Elsworth Man in the Trap, New York, 1967.
4. Lowen, Alexander Physical Dynamics of Character Structure, New York, 1958.
5. Guntrip, Harry Personality Structure and Human Interaction, London, 1961.
6. Lake, Frank Clinical Theology, London, 1966.
7. Lowen, Alexander The Betrayal of the Body, New York, 1967.
8. Lowen, Alexander Depression and the Body, New York, 1972.
9. Bowlby, John Attachment and Loss, Vols.I & II, London, 1971, 1973.
10. Lowen, Alexander "A hierarchy of character structure", Energy and Character, Vol. 5 No.3.
11. Lake, Frank Clinical Pastoral Care in Schizoid Personality Reactions, 2nd edition Nottingham, 1971. Extracts from this appeared in Energy and Character, Vol.3, No.2, May, 1972.
12. Rycroft, Charles Anxiety and Neurosis, London, 1968.
13. Schatzman, Morty Soul Murder, London, 1973.
14. Boadella, David "The divided self", Energy and Character, Vol.3, No.2, May, 1972.
15. Christiansen, Bjorn Thus speaks the body, Oslo, 1963.
16. Bevan-Browne, M. Sources of love and fear, Wellington, New Zealand, 1950
17. Berger, John Ways of Seeing, London, 1972.
- 18a. Boyesen, Gerda "Experiences with dynamic relaxation", Energy and Character, Vol.1, No.2, January, 1970.
- 18b. Boyesen, Mona-Lisa "Psycho-peristalsis", Energy and Character, Vol.5, No.1, January 1974.
- 18c. Boyesen, Gerda "The primary personality and the streamings", Energy and Character, Vol.3, No.3, September, 1972.
19. Darwin, Charles The expression of the Emotions in Man and Animals, London.
20. Klein, Melanie "Mourning and its relation to manic-depressive states", Inter-

- 1946).
21. Barrett, Anthony *Instinct and Intelligence, London, 1967.*
22. Braatoy, Trygve *Fundamentals of Psycho-analytic Technique, London, 1948.*
23. Boadella, David and "Emotional expression and vegetative rhythms", *Energy and Character, Vol.5, No.1, January, 1974.*
24. Russell, W.M.S. & Claire *Human Behaviour, London, 1967.*
25. Suttie, Jan *The Origin of Love and Hate, London, 1935.*
26. Reich, Wilhelm *Cosmic Superimposition, Rangeley, Maine, U.S.A., 1952.*
27. Boadella, David "The return of the repressed", *Energy and Character, Vol.3, No.1, January, 1972.*
28. Boadella, David "Moralism, pornography and encounter", *Energy and Character, Vol.4, No.1, January, 1973.*
29. Ritter, Paul & Jean "Genital play in children", *Orgonomic Functionalism, Vol.3, No.4, 1956.*
30. Reich, Wilhelm *The Murder of Christ, Rangeley, Maine, U.S.A., 1953.*
31. Lowen, Alexander *Love and Orgasm, New York & London, 1965.*
32. Pierrakos, John "The problems and position of modern woman", *Energy and Character, Vol.3, No.2, May, 1972.*
33. Reich Wilhelm "The emotional desert", *Core, Vol.7, 1955.*
34. Winnicott, Donald *The Maturation Process and the Facilitating Environment, London, 1965.*
35. Mullins, R. "The defensive function of horror", *Talk at Aspen, July, 1973.*
36. Laban, Rudolf *The Mastery of Movement, London, 1960.*
37. Liss, Jerome "Why touch", *Energy and Character, Vol.5, No.2, May, 1974.*
38. Waal, Nic "A special technique for the treatment of the autistic child", *Energy and Character, Vol.1, No.3, September, 1970.*
39. North, Marion *Movement Education, London, 1972.*

Free Article

If you wish to receive more information about the reissue of the journal, we invite you to visit our website www.energyandcharacter.com, where you can get information about how and where to buy them.

- www.energyandcharacter.com
- journal@energyandcharacter.com
- +34 680 457 788 - 620 012 111